

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

БОШ ИЛМИЙ-МЕТОДИК МАРКАЗИ

**ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ПЕДАГОГ КАДРЛАРНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ
МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ МИНТАҚАВИЙ МАРКАЗИ**

“ТАСДИҚЛАЙМАН”

Миозо Улуғбек номидаги ЎзМУ ҳузуридаги педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш Минтақавий маркази директори _____ Ф.Эсанбобоев

“ ____ ” _____ 2015 йил

**“ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ ВА ПЕДАГОГИК МАҲОРАТ”
МОДУЛИ БЎЙИЧА**

ИШЧИ ЎҚУВ ДАСТУРИ

Тошкент – 2015

Модулнинг ишчи дастури Олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими йўналишлари бўйича ўқув-услубий бирлашмалар фаолиятини Мувофиқлаштирувчи кенгашининг 201 йил _____ -сонли баённомаси билан маъқулланган ўқув дастури асосида ишлаб чиқилди.

Тузувчилар:

М.Хошимова – педагогика фанлари номзоди, доцент

Такризчилар:

Ж.Шамарибходжаева-педагогика фанлари номзоди, доцент

Ишчи дастур

1. **Дастурнинг асосий мақсади ва вазифалари** Мазкур ишчи ўқув дастур Ўзбекистон Президенти Ислон Каримовнинг мамлакатимизни 2014 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ва 2015 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси, хусусан 2015 йилги иқтисодий-ижтимоий тараққиёт дастурга асосланган ҳолда тузилган. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.Каримов - “2011-2016 йилларда олий таълим муассасаларининг моддий-техник базасини модернизация қилиш дастури доирасида 19 та олий таълим муассасасида қурилиш, реконструкция қилиш, капитал таъмирлаш ва жиҳозлаш бўйича қиймати 230 миллиард сўмлик ишлар бажарилди- деб таъкидлади¹.

”Ўз .Р. Президенти И.А. Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси қабул қилинганлигининг 22 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузасида - “Ўтган давр мобайнида замонавий ахборот-коммуникация тизимидан, Интернетдан кенг фойдаланиш ҳисобидан таълим-тарбия самарасини кучайтириш, болалар, айниқса, қиз болалар ўртасида жисмоний тарбия ва спортни оммалаштириш бўйича кенг қўламдаги ишларимиз давом эттирилди. Ҳисобот йилида 28 та янги коллежлар қурилди, 381 та умумтаълим мактаби, ОЎЮ тизимидаги 45 та объект, 131 та коллеж ва лицейлар реконструкция қилинди ва капитал таъмирланди. 55 та болалар мусиқа ва санъат мактаби, 112 та болалар спорти объекти ва 4 та сузиш хавзаси фойдаланишга топширилди”-деб таъкидланди”².

Жамият тараққиёти нафақат мамлакат иқтисодий салоҳиятининг катталиги билан, балки бу салоҳият ҳар бир инсоннинг камол топиши ва уйғун ривожланишига қанчалик йўналтирилганлиги, инновацияларни тадбиқ этилганлиги билан ҳам ўлчанади. Демак, таълим тизимини самарадорлигини ошириш, педагогларни замонавий билим ва амалий кўникма ва малакалар билан қуроллантириш бугунги куннинг долзарб вазифасидар. «Таълим технологиялар ва педагогик маҳорат» курси айнан мана шу йўналишдаги масалаларни ҳал этишга қаратилган.

«Таълим технологиялар ва педагогик маҳорат» курсининг мақсади тингловчиларни ҳозирда мавжуд бўлган замонавий таълим технологиялари билан таништириш ва ана шу педагогик технологиялардан маҳорат билан фойдаланиш малакасини шакллантиришдир.

•Тингловчиларга таълим-тарбия масалалари бўйича илғор таълим технологияларининг концептуал асослари, келиб чиқиш тарихи тўғрисида

¹ Ислон Каримов. Мамлакатимизни 2014 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ва 2015 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси.17.01.2015й.

² И.А. Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганлигининг 22 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. 6.12.2014й.

маълумотлар бериш, замонавий таълим технологияларидан фойдаланиб тингловчиларни мазкур йўналишда малакасини оширишга кўмаклашиш;

- Таълим-тарбия жараёнида педагогик технологияларни қўллашнинг афзалликларини ёритиш ва тингловчиларда уларни қўллаш маҳоратини шакллантириш;

- Демократик жамият ривожланишини таъминлаш, юксак малакали мутахассис кадрлар тайёрлаш борасидаги ислохотларни амалга ошириш жараёнида педагог шахсига қўйилаётган талабалар тизимини ўрганиш ва ўз касбий маҳоратни ошириш йўллари кўрсатиш.

Фан бўйича билимлар, кўникмалар, малакаларга қўйиладиган давлат талаблари

Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими ўқитувчилари малакасини оширишга қўйиладиган давлат талаблари ва тайёргарлик йўналишлари бўйича намунавий дастурлар асос қилиб олинган. Касбий билим, кўникма ва малалкаларни шакллантириш. Таълим технологиялари ҳақидаги билимларни эгаллаш, улардан унумли ва ўз урнида фойдалана олиш кўникма ва малакаларини шакллантириш кўзда тутилган.

Фаннинг ўқув режадаги бошқа фанлар билан боғлиқлиги ва ўзвийлиги

Фан мазмуни ўқув режадаги биринчи блок ва мутахассислик фанларининг барча соҳалари билан ўзвий боғланган ҳолда педагогларнинг умумий тайёргарлик даражасини оширишга хизмат қилади.

Фаннинг Олий таълимдаги ўрни

Ўзбекистон Республикаси Президенти асарларида жамият ривожланиши ва таълим-тарбия масалалари бўйича муҳим янги назарий концептуал ғоялар илгари сурилган, у жамият ривожланиши тўғрисидаги анъанавий қарашлардан тубдан фарқ қилади. Мустақил тараққиёт йўли, тараққиёт моделларининг ҳилма-хиллиги, Ўзбекистон жамияти ривожланишининг миллий маънавий хусусиятлари ва умумдемократик принциплар уйғунлигига ҳамда таълим-тарбиянинг миллий ғоя негизларига таянган ҳолда амалга ошириш концепциясида ўзининг ифодасини топади.

Маъруза-тренинг машғулоти мавзулари

№	Мавзу	Назари й	Амалий	Кўчм а маш	Тажр иба алм	Муста қил
1	Таълим технологиялари ва педагогик маҳоратнинг назарий асослари	2				
2	Олий таълим муассасаларида аудитория ва аудиториядан ташқари таълимни ташкил этиш	2	2			
3	Касбий компетентлик		2			
	Жами – 8 соат	4	4			

МАЪРУЗА МАТНИ

1. Таълим технологиялари ва педагогик маҳоратнинг назарий асослари

Таянч иборалар: технология, таълим технологиялари, шахсга йўналтирилган таълим, таксономия, ўқув мақсадлари.

Режа:

1. Таълимни технологиялаштириш асослари.
2. Педагогик жараёни технологик лойиҳасини ишлаб чиқиш қоидалари.
3. Технологик ёндашувда педагогик маҳоратнинг зарурати.

1. Таълимни технологиялаштириш асослари.

Педагогик технология 30 йилларда анъанавий хусусий йўналишга қарши, аниққроғи бу йўналишдаги ноаниқлик ва юзакиликка қарши чиққан йўналишдир. Бу йўналиш ўз мақсади қилиб аниқ самарали натижага эришишири конкрет йўллари ишлаб чиқишини кўяди.

Бундай таълим технологиясига эришиш бир қарашда осон бўлиб кўринсада катта педагогик ўзгартиришлар ва илмий тадқиқот ишларини талаб этди. 50 йилларда бу масалани (программированные обучение) программалаштирилган таълимга ўтиш орқали хал қилишга ҳаракат қилинади.

60 йилларда (теория проблемного обучение) муаммоли таълим назарияси вужудга келди. Муаммоларни босқичма-босқич ечиб бориш, соддадан мураккабга йўналиш белгиланган кафолатланган натижага олиб келиши керак эди.

60 йилларнинг иккинчи яримдатеълим технологияси ғояси вужудга келди ва ушбу ғояни амалиётга олиб келиш чора-тадбирлари ишлаб чиқилди.

Масалан :АҚШ да 1961 йилда «Педагогик технология» журнали, 1971 йилда «Коммуникация ва технология» ассоциацияси ташкил этилди. 1971 й. Аудивизуалли коммуникация баёни номли журналлар чоп этила бошлади.

Англияда 1964 й.«Педагогик технология ва дастурли таълим» журнали нашр этила бошлади. 1967 й «Педагогик технология миллий кенгаши» ташкил этилди. 1970 й. «Педагогик технология» номли журнал чоп этила бошлади.

Японияда 1965 й «Умумияпон педагогик технология маркази кенгаши» ташкил этилди.«Педагогик технология», «Педагогик технология тадқиқотлари» бўйича журналлар чоп этила бошлади.

Венгрияда 1973 й«Ўқитиш технологияси» номли давлат маркази ташкил этилди.

Педагогик технологияларнинг мақсади,мазмуни ва вазифалари. Таълим технологияларини ишлаб чиқишда қуйидаги ўзига хос хусуиятларни ҳисобга олиш керак.

1.Талаба субъектига алохида эътибор бериш .
2.Технологик хусусиятга эга бўлиши
3.Тизимлилик (педагогик технология) тизимлилик хусусиятига эга бўлиши керак, яъни мантиқий боғланишлар ва яхлитликнинг мавжуд бўлиши

4. Бошқарилувлик хусусияти. Яъни диагностика ,режалаштиришга караб натижаларни коррективлаш, мослаштириш.

5. Самаралилик хусусияти. Натижалари самарали, оптимал куч ва маблағ талаб этувчи ҳамда стандарт таълимга тўғри келувчи бўлиши лозим.

6.Конспектуаллик хусусияти. Ҳар бир педагог технология чуқур ғояга эга бўлиши, илмий асосланиши лозим.

Педагогик технологиялар шахсга индивидуал ёндошув масаласини олдинга суради ва унга асосланади. Шахснинг индивидуаллигига асосланиш бу шахсни активлигини ошириш, унинг янги хусусиятларни, қобилиятларни кашф этишга ривожлантиришдир. Ҳар бир шахснинг танлаш имкониятини ва эркин ривожланиш имконини яратиш. Яъни «Ривожлантирувчи таълимни» ишга тушушини таъминлашдир. Ўз даврида «Хотира мактаби»дан фикрлаш мактабига ўтиш ва ундан кейин «ривожланиш мактабига» ўтиш мақсад қилиб қўйилади. Индивидуал таълимни ривожлантириш натижасида ўз-ўзидан таълим кўп профилли, кўп даражали ёки дифференциалланган (табақалашган) бўлиб қолади. Бундай ҳолда ўзлуксиз мониторинг ишга туширилиши шарт.

Агар авваллари битта танлаб олинган троекториядан четга чиққан Талабаларни троекторияга солишга ҳаракат қилинган бўлса, эндиликда ҳар бир талаба учун ўз ривожланиш троекторияси ишлаб чиқилиши ва унинг ривожланиш қадамларини назарат қилиб борилиши лозим. Яъни ҳар бир Талабанинг ҳар томонлама ривожланиши ўрганилиб сўнг кейинги ривожланиш режалари тўзилади.

Педагогик технология бу илмий техникавий тараққиёт меваси бўлиб «Педагогика», «Технология» тушунчаларининг интеграцияси асосида пайдо бўлди.

«Таълим тўғрисида»ги қонун ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» асосида 12 йиллик мажбурий таълимга ўтилади. Таълим тизими олдида янги юксак вазифалар қўйилди. Бундай юксак вазифаларни бажариш учун методика педагогик технологиялар билан бойитилиши талаб этиляпти. Бугунги кунда ҳар бир педагогдан юкори самарадорлик талаб этилмокда.Аммо,илм –фаннинг тез ривожланиши билимлар хажмини ошиб бориши ўқитувчидан янгича ёндашувни талаб этмокда.Бугунги кунда педагог эски методлардан фойдаланиб юкори самарадорликка эришиши кийин.Шунинг учун ҳам биз талабаларни янги педагогик технологиялар билан таништиришимиз уларарни бу борадаги малакалар билан курулантиришимиз зарур.Булажак ўқитувчилар нафақат мутодика балки педагогик технологиялар билан танишиши ва улар бемалол куллай олиш даражасига етишлари талаб этилади.

Бугунги кунда педагогик технологияларга жуда катта талаб кўйилмоқда. Кадрлар тайёрлаш миллий дастури Юқори малакали кадрларни тайёрлашни талаб этаётган бир вақтда кафолатларган самарали натижани вужудга келтирувчи йўналиш жуда катта аҳамият касб этади. Фақат кафолатланган самарали натижага асосланган таълим тизимигина малакали кадрларни етказиш мумкин. Шунинг учун ҳам педагогик технологияларни янада мукаммаллаштириш. Янги технологияларни ишлаш талаб этилмоқда. Айниқса тарбия борасида педагогик технологиялар кам ишланган. Баъзи технологияларда аниқлик етишмайди. Педагогнинг маҳоратига ҳам бугунги кунда талаблар ошиб бормоқда. Педагогдан нафақат ўз психикасини ва нутқ маданиятини бошқариш, балки Талабаларнинг психик ҳолатини бошқариш талаб этилмоқда. Бу вазифани бажариш учун эса педагог Талабанинг психикасини ўта назик жиҳатларини ўрганиши ва ҳар бир Талабанинг қалбига йўл топа олиш лозим. Бунинг учун ҳар бир Педагог ўз устида тинмай меҳнат қилиши керак.

Ҳар бир педагогик давр ўз ўзгаришлари ва янгиликларини тақозо этади. Янги педагогик технологияларнинг мақсади асосан таълим ва тарбия самарасини оширишга қаратилган. Таълим –тарбия жараёнининг самарасини ошириш янги сифат даражасига ўтиш имконини беради.

Педагогик технологиялар ҳозирги давр учун яъни инсоннинг ривожлани даражаси ва техника ривожланиш даражасига мос тушиши ҳамда инсон ва техника ресурсларидан унумли ва уйғун фойдаланишни таъминлаш лозим. Педагогик технологияларни мазмуни кенг масштабда қаратилган бўлса:

А) Гуманлаштириш ва демократлаштириш.

В) Индивидуаллаштириш

С) Ривожлантириш

Д) Фаолликни ошириш (бажариб ўрганиш)

Педагогик технологияни кўпинча педагогиканинг бир йўналиши сифатида қабул қилинади. Бу йўналишнинг мақсади таълим тизимининг самарасини ошириш, планлаштириб кўйилган натижага эришишда кафолат берувчи жараёни ташкил этишдир- дейди Кларин. М.В.

«педагогик технология» термини инглиз тилидаги *anaducational technology* унчалик тўғри келмайди. У кўпроқ (образовательная технолгия) таълим технологиялари деган тушунчага мос. Таълим технологиялари тушунчасига бир канча таърифлар берилган.

1. Олдиндан лойиҳалаштирилган педагогик жараёни амалиётда режали ва бир маромда татбиқ этиш ёки педагогик масалаларни ечишга қаратилган педагогнинг ўзлуксиз ўзаро боғланган ҳаракатлари тизимдир.

2. Педагогик технологиялар–педагогнинг ютуқларига кафолат берадиган, аниқ ишлаб чиқилган ва қатъий илмий лойиҳалаштирилган, такрорлана олувчи педагогик ҳаракатлар тизимдир.

3. Таълим жараёнини оптималлаштиришга қаратилган, техника ҳамда инсон омиллари, унинг ўзаро ҳамкорлиги асосида ўқитиш жараёни

ва билимларни эгаллаш, яратиш, қўллаш ҳамда белгилашнинг тизимли методир. (ЮНЕСКО).

Кўриб туганимиздек ҳозиргача педагогик технологияларга ягона бир мукамал таъриф берилмаган. ЮНЕСКО берган таъриф ҳам умуй хусусиятга эга бўлиб педагогик технологияларнинг моҳиятини очиб бермайди. Бизнингча берилган таърифлар ичида педагогик технологияларнинг мазмун –моҳиятини кўпроқ иккинчи таъриф очиб бера олади.

1.2. Педагогик жараёни технологик лойиҳасини ишлаб чиқиш қондалари.

Педагогик технологияларнинг ишланишида асосий эътибор охириги натижага қаратилган бўлади ва қуйидаги изчилликда ишлаб чиқилади:

1. Аниқлаштирилган ўқув мақсадларини ишлаб чиқиш ва уларни гуруҳларга ажратиш .
2. Ўқув мақсадларини назорат иши ва тест вазифаларига ўтказиш.
3. Мақсадга эришиш йўлини ва усулларни танлаш.
4. Натижани баҳолаш ва ўзлаштириш даражасини аниқлаш.

Демак, педагогик технологиялар анъанавий таълимдан тубдан фарққилган ҳолда тўзилади. У ўзаро ёпиқ циклни ва ўзаро изчил боғлиқликни тақозо этади. Аниқлаштирилган мақсадлар педагогга назорат ишини белгилашда, баҳолашда ва усулларни аниқлашда катта имкониятлар яратади. Барча этаплар бир мақсадга бўйсунди ва Юқори натижани кафолатлайди.

Анъанавий таълим тизимида ўқув жараёнида умумлаштирилган ўқув мақсадлари белгиланади. Масалан: экологик маданиятни шакллантириш, сув хавзаларини муҳофаза қилиш ҳақида тушунча ҳосил қилиш . Кўриниб турибдики бундай қўйилган мақсад мавхум характерга эга, чунки тушунча турли даражада ҳосил қилиниши мумкин. Бундай мақсадни текшириш ва баҳолаш ҳам муаммоли. АҚШ да ва Англияда ўқитувчи ва талабалар учун алоҳида аниқлаштирилган мақсад тўзиш қабул қилинган. Ҳар бир қўйилган мақсадни эришганлик даражасини меъёрларни ишлаб чиқиш шарт. Ҳар бир қўйилган мақсад алоҳида ўз мазманига хос равишда текширилади ва натижалар таҳлил қилиниб хулосалар чиқарилади. Бунинг учун таълимда аниқлаштирилган мақсадларни ишлаб чиқиш зарур. Умумий мақсадларни

эса текшириш қийин ва бунда ҳар бир ўқитувчи ўз тушунчасидан келиб чиққан ҳолда текшириш ишларини ташкил этади. Умумий мақсад ўқитувчи нимага эришмоқчи эканлигини аниқ кўрсата олмайди, ўқувчида эса умумий тушунчалар ҳосил қилишгагина хизмат қилади.

Аниқлаштирилган мақсадли проектда ўқитувчи аниқ тушунлардан фойдаланиши лозим. Бунинг учун аниқ ва мавхум тушунчаларни ажрата олиш керак.

Мавхум тушунчалар:

1. Ўрганмоқ.
2. Танишиб чиқмоқ.
3. Кўриб чиқмоқ.
4. Тушунмоқ.
5. Ёддан айтиб бермоқ.
6. Масала ечмоқ.

Аниқ тушунчалар:

1. Белгилаб чиқмоқ.
2. Гуруҳларни ташкил қилмоқ.
3. Ажратиб олмоқ.
4. Тўзиш.
7. Изох бермоқ
8. Моҳиятни ёритмоқ.
9. Баён ёки иншо ёзмоқ ва б.

Баъзан талабалар оғзаки эмас, балки ёзма ишлар бажарадилар бундай ҳолда ҳам аниқ мақсадларни белгилаш мумкин.

Агар ёзма текст билан ишлаш лозим бўлса қуйидаги аниқ мақсадларни белгилаш тизими тавсия этилади.

Аниқлаштирилган ўқув мақсадлари албатта биринчи галда қандай назорат иши *орқали* текширилиши аниқланиши керак. Мақсаддан келиб чиққан ҳолда тест ва назорат ишлари танланади. Танланган назорат ҳар бир мақсад учун алоҳида кўлланилади. Масалан биринчи кўйилган мақсад учун алоҳида, кейинги мақсадга эришиш учун алоҳида назорат иши топилиши керак. Барча назорат ишлари умумлаштирилиб охириги баҳолаш маълум қилинади.

Масалан: 1- мақсад таърифни ёддан билиш деб белгиланган бўлса, уни ёддан айтиб бериш талаб этилади. 2- мақсад формулга изоҳ бериш бўлса, уга изоҳ талаб этилади. 3- мақсад формулани ноанъанавий ҳолатда кўллаш бўлса, унга мос мисол танланади ва уни ишлаш талаб этилади. Шундай қилиб нечта мақсаданиқлаштирилган бўлса, шунча назорат иши ҳам ишлаб чиқилиши керак бўлади. Шундай

килибмақсад ва назорат иши ўртасида уйғунлик хосил қилинади. Назорат ишларини танлашда албатта мақсаднинг характери ҳисобга олинади. Аниқ белгиланган мақсадлар эса текширишни осонлаштиради. Назорат ишларида турли хил тест турларидан фойдаланиш мумкин.

Натижани баҳолаш ва ўзлаштириш даражасини аниқлаш Б.Блум таксономияси мавхум тушунчаларни баҳолашда нималарга эътибор қаратиш лозим деган саволни ёритишга ёрдам беради. Агар ўқитувчи мавхум тушунчаларни қўллаган бўлса Б.Блум таксономиясидан фойдаланиши мумкин. Таксономия тушунчаси ўзаро изчил алгоритмик боғланган тизимни билдиради. Ушбу таксономиядан баҳолаш жараёнида ҳам фойдаланиш мумкин.

Б.БЛУМ таксономияси.

Тушунчалар	Характеристика
1. Билиш	Терминларни, фактларни, белгиларни билиш, классификациялаш.
2. Тушуниш	Ўз сўзлари билан тушунтира олиш.
3. Қўллаш	Билимлардан фойдалана олиш.
4. Анализ	Элементларга ажрата олиш.
5. Синтез	Умумлаштира олиш.
6. Баҳолаш	Мавзуга нисбатан ўз фикрини билдириш.

1.3. Технологик ёндашувда педагогик маҳоратнинг зарурати.

Педагоглик касби ўз моҳиятига кўра ўта индивидуалдир. Ҳар бир педагогнинг муҳим ҳаётий урни ўз ишининг устаси бўлишдир. Мастер (уста) жуда илғор, билимдон, ёки ўз ишини мохирлик билан бажарувчи деб ифодаланади. педагог маҳорати унинг фаолиятида кўринади. Педагог аввало педагогик жараённинг қонуниятлари ва механизмларини яхши эгаллаган бўлиши лозим. Шу маънода педагогнинг умумлашган малакалари унинг педагогик техникаси катта аҳамиятга молик бўлади. Маҳорат-бу алоҳида қудрат. Юқори ва кичик даражада уста бўлиш мумкин эмас. Маҳоратга

эришиш ҳам, эришмаслик ҳам мумкин. Ҳақиқий уста меҳнат фаолияти чоғидагина гўзалдир. Педагогик маҳоратга етишиш педагогнинг муайян шахсий сифатлари билан амалга ошади. Педагогик маҳорат юксак даражада педагогик фаолиятнинг тараккий этишини, педагогик техникани эгаллашни. шунингдек, педагог шахси, унинг тажрибаси, фуқаролик ва касбий мавқээни ифодалайди.

“Педагогик маҳорат” бир категория сифатида ўзининг илмий асосларига эга. 1987-1997 йиллардаги илмий ёндашувлар бу фавқулотда ходисага нисбатан қуйидагича хулоса қилишга имкон берди. Педагогик маҳорат касбий фаолиятдаги индивидуалликнинг ёркин қуриниши сифатида тушунилади. Педагогик маҳорат категорияси касбий фаолият нуқтаи назаридан кишининг индивидуаллигини характерлайди.

Ҳозирги тадқиқотларда педагогик маҳоратнинг ўзига хослиги қуйидаги категорияларда жамланади:

- Педагогик маҳорат;
- Педагогик ижод;
- Новаторлик;
- Касбий билимдонлик;
- Фаолият услуби;
- Инновацион фаолият;
- Педагогик технология;
- Маҳорат.

Ўқув тарбия ишлари жараёнида энг юксак натижаларга эришиб фаолиятнинг юксак даражада баҳоланиши ва ҳамма томондан тан олинганини истамайдиган педагогтопилмаса керак. Бунга эришишни анна шу хил орзунинг ушалишини педагогик маҳорат деймиз. Хўш педагогик маҳорат нима? Унинг моҳияти нимадан иборат? Унга қандай эришса бўлади? Ҳозирги замон педагогика ва психология соҳасидаги мактабларда «Педагогик маҳорат» тушунчаси турлича изоҳларга дуч келамиз. Бу тушунчанинг моҳиятини бир мунча тўлароқ Аниқроқ таърифни «Педагогик энциклопедия»да берилган дейиш мумкин. Бизнингча, бошқаларга нисбатан бу таъриф педагогик маҳорат мазмунини ва моҳиятини бир мунча тўғри ёритади. «Тарбия ва ўқитиш Юқори даражага эришиши ва уни доимо такомиллаштириб бориш имкониятини таъминловчи санъат бўлиб, талабага меҳр қўйган ва ўз касбини севган ҳар бир педагогнинг қиладиган иши.

Ўз ишининг моҳир устаси бўлган педагог – бу юксак даражада маданиятли, ўз фанини чуқур биладиган, фаннинг ёки санъатнинг тегишлу соҳаларини яхши таҳлил эта оладиган, тарбиялаш ва ўқитиш услубиётини мукамал эгаллаган мутахассисдир.» Бу таърифни яхши тушуниб, унинг унинг маъно моҳиятини таҳлил этадиган бўлсак, Ушбу таърифда педагогик маҳорат тушунчаси мазмунга кирадиган қуйидаги масалаларни ажратиш мумкин бўлади:

1. умумий маданиятнинг Юқори даражаси ва билимдонлик ва ақл-заковатнинг юксак кўрсаткичи;
2. ўзининг ўқитаётган фанига доир кенг ва чуқур билим соҳиб;

3. педагогика, умумий ва педагогик психология каби фанлар соҳасидаги билимлар билан куролланганлик, уларда ўқитиш ва тарбиялаш ишлари тажрибасида эркин ва усталик билан фойдалана билиш;

4. ўқув-тарбия ишлари методикасини мукамал эгалланганлик.

Педагогик маҳоратнинг мазмунида қуйидаги ўзаро боғлиқ бўлган асосий қисимларни ажратиш мумкин:

1. педагогик инсонпарварлик йўналиши;
2. ихтисос мутахассисликка доир билимлар;
3. педагогик қобилият;
4. педагогик техника (кўникма-иқтидор).

Педагогикдунёдаги энг қадимги касблардан биридир. Унинг ижтимоий аҳамияти ҳеч қачон камаймайди, сўнмайди. Педагогиккасби бир қатор муҳим талабларга жавоб бериши керак. Ҳозирги даврда, биз мустақил ўзбекистонда кўраётган демократик ҳуқуқий давлатда фаолият кўрсатадиган педагогқандай бўлиши керак? Ҳозирги замон педагогсининг шахси учун энг муҳим асоа – бу инсонпарварлик йўналишидир. Педагогжуда юксак даражада умумий маданиятга эга одам. У жуда кўп нарсани билиши керак, ҳозирги замонда ўзи ўқиётган фан соҳасидаги ютуқлардан, янгиликлардан хабардор бўлиши керак, ўз Талабаларини ҳар куни ўқишга ўргатиб бориши учун ўзи мунтазам ўқиб ўрганиб, ўз билимини тўлдириб, чуқурлаштириб бориши керак. Демак, педагог педагогик маҳоратнинг асоси ўз устида ишлаб бориши – мустақил ўқишдир. Фан ва маданият ривожланиши таълим-тарбия ишларининг қай йўсинда олиб борилишидан келиб чиқади. Бу фалсафий ақида давлат аҳамиятига эга бўлган ижтимоий қонуният ҳисобланади. Ўзбекистон мустақилликка эришгандан кейин таълим-тарбия соҳасида, миллий ахлоқ-одобни қайта тиклаш борасида, миллий урф-одатлар, турлитуман анъаналарни жойга қўйиш, миллий кадриятларни янада ривожлантириш хусусида жуда кескин ва буюк бурулишлар бўлгани барчага аён дир. Давлатнинг буюк келажаги, албатта ёшларни чуқур билимли ва покиза одоб-ахлоқли қалб эканини ёддан чиқармаслик лозим. Бу ката муаммода маҳоратли, билимли педагогларни ўрни муҳим ва педагогик маҳорат фанининг роли улкан. «Педагогик маҳорат» фанининг предмети – педагогнинг маҳорати, «Педагогик маҳорат» мақсади – маҳоратли педагогни тарбиялаш.

Педагогик маҳорат фанининг вазифалари: тарбиянинг моҳиятини ва шахсни ҳар томонлама тараққиёт эттиришда тарбиянинг ролини очиб беради, тарбиянинг мақсади, мазмуни, усуллари, уни ташкил этишдаги шакллари ўртасидаги боғланишларни кўрсатади: шунингдек педагогик маҳора фани ўз тараққиёти давомида таълим-тарбия соҳасидаги тажрибаларни умумлаштиради, тарбиянинг келгусидаги ривожланиш истиқболлари йўлларини ёритиб беради, тарбиявий ишларнинг шаклларини кўрсатиб беради. Педагогнинг педагогик маҳорати шундай бир малакалар йиғиндиси дирки, у педагога тарбияланувчилар кўриб ва эшитиб турган нарсалар орқали ўз фикрларини етказиш имконини беради.

Педагогик маҳоратнинг таркибий қисмлари:
Нутқ малакалари

Тушунарли таъсирчан фикр ва ҳис-туйғуларни сўзда аниқ ифодалаш
Мимика ва пантомимика
Маъноли қараш
Ҳиссий психик ҳолат
Кайфият ёки истехзоли табассум
Саводли гапириш
Аниқ имо-ишора
Рағбатлантирувчи муносабат
Ижодий жиддийлик.

Педагогик техника педагогга ўқув фаолиятида ҳам зарур бўлган умумий педагогик малакалар мажмуидан ташкил топади. Аввало, педагогик-техниканинг таркибий қисми сифатида педагогнинг нутқ маданиятини, яъни саводли гапириш, ўз нутқини чиройли ва тушунарли, таъсирчан қилиб баён этиш, ўз фикр ва ҳис-туйғуларини сўзда аниқ ифодалаш малакаларини айтиб ўтиш мумкин. Педагогик техниканинг бош таркибий қисми педагогнинг мимик ва пантомимик ифодалигидир. Аниқ имо-ишора, маъноли қараш, рағбатлантирувчи ёки истехзоли табассум педагогик таъсир кўрсатишдакўп сўзли тушунтириш ёки эътироз билдиришга қараганда анча самарали муомила воситалари ҳисобланади. Педагогик ўзаро таъсир кўрсатишда педагогнинг ўз ҳиссий психик ҳолатини бошқариш, ўзида энг қулай ҳиссий (ижодий) жиддийлик даражасини ва умидбахшлик, хайрихошлик кайфиятини сақлаш ўзининг ҳиссий дам олишини ташкил этиш маҳоратида муҳим роль ўйнайди. Бу маҳорат педагогнинг касбий жиҳатдан ўз-ўзини назорат қилишини таъминлайди. Кўп йиллар давомида соғлом асаб тизимини сақлаб қолиш, асабии бўзилишлардан, ҳиссий ва ақлий зериктишдан ўзини тийишга ёрдам беради. Шундай қилиб, педагогнинг педагогик техникаси - бу шундай бир малакалар йиғиндидирки, у тарбияланувчилар кўриб ва эшитиб турган нарсалар орқали уларга ўз фикрлари ва қалбини етказиш имконини беради. Талабалар билан бевосита муомала қилишда педагогнинг худди ана шу малакалари ёки уларнинг йўқлиги унинг хулқ атворида намоён бўлади. Тарбиячи, педагог ҳар бир ишни ташкил этишни, юришни, ҳазиллашни, қувноқ, жаҳлдор бўлишини билиш лозим. У ўзини шундай тутиши керакки, унинг ҳар бир ҳаракати тарбияланувчиларга намуна бўлсин. Педагогик техника педагог малакаларининг шундай йиғиндидирки, у педагогнинг энг яхши ижодий хулқ- атворига, бошқачақилиб айтганда, ҳарқандай педагогик вазиятда тарбияланувчиларда самарали таъсир кўрсатишга ёрдам беради. Мукамал педагогик техника педагогнинг вақти ва кунларини ижодий иш учун бўшатиб беради. Педагогик ўзаро таъсир курсатиш жараёнида талабалар билан муомала қилишда зарур сўзни топиш ёки муваффақиятли чикмаган гап оҳангини тушунтиришга ўз фикрини чалгитмаслик имконини беради. Педагогик техникани эгаллаб олган педагог овози бурилгандан ёки ўзининг иш билан боғлиқ булмаган қандайдир кечинмаларини унутишни билмасликдан азобланиб юрмайди. Демак, педагогик техникани эгаллаш педагогнинг ўз касб маҳоратидан қаноатлантириш даражасини ўсишига олиб келиши мумкин.

Педагогик техниканинг ҳамма учун умумин бўлган малакаларини тадбик этиш соҳасини педагогнинг талабалар билан бевосита муомиласини қараб утамиз. Ривожланган педагогик техника педагогга талабалар билан муомила қилганда зарур. Сўз, гап, оҳанг, қараш, имо-ишорани тез ва аниқ топиш, энг уткир ва қутилмаган вазиятларда осойишталикни ва аниқ фикр юритиш, таҳлил қилиш қобилиятини сақлаб қолиш имконини беради. Бундан ташқари Ҳақиқий педагог таъсир кўрсатишда педагогнинг педагогик техника соҳасидаги барча малакалари бир вақтда намоён бўлади. Нутқ, имо-ишора, мимика, ҳаракат билан бирга содир бўлади. Ўзликсиз ўзини тута билиш; таъсирчан воситаларга берилмаслик имконини беради.

Индивидуал педагогик техника педагогнинг ёши, мижози, феъл атвори, сихат-саломатлиги, анатомик, физиологик хусусиятларига анча боғлиқ бўлади.

Педагогик техниканинг шаклланиши шахснинг сифатларига ҳам таъсир кўрсатади. Чунончи, нутқни ифодали, соф, саводли бўлиши устида ишлаш, фикрлашнинг равон бўлишига таъсир қилади. Психик фаолиятни мустақил тартибга солиш усулларини эгаллаш, феъл атвор билан бўлган хиссий вазминликнинг ривожланишига олиб келади. Педагогик техника малакаларининг шаклланиш даражасида педагогнинг умумий маданияти, имкониятлари намоён бўлади. Агар педагогнинг нутқи кашшок ва тартибсиз бўлса, бўлар-бўлмас сабаблар билан ўз хиссиётларига эрк берса, тарбияланувчи хиссиётига таъсир қилмайди.

Педагогларнинг талабалар билан бевосита мулоқати тарбияланувчиларга таъсир кўрсатади. Бу жараёндан икки томонлама ахборот алмашилади. Яъни, педагог бошқариш субъектидан объектга "талабалар"га боради. Ва аксинча объект субъектга боради. Педагог бевосита шахслараро муомиладан ўз тарбияланувчилари умуман жамоа, ундаги ички жараёнлар ҳақида роят хилма-хил ахборотга эга бўлади.

Педагогик муомила воситаси орқалиқандай ахборот олишни қараб чиқар эканмиз, талабанинг шахси ҳақидаги ахборотини муҳимлигини алоҳида таъкидлаб утиш керак. Бевосита муомила шахснинг роят хилма хил шароитларда ва қуринишларда ўрганишга имкон беради. У фақат шахснинг хулқ атворида намоён бўладиган эркин ва энг таъсирчан ташқи белгиларига кайд этиш имконини бериб қолмайди. Педагог талабалар билан муомила қилар экан, жуда майда деталларни ҳам англаб олишга қодир бўлади, бу деталлар сиртдан қарагандаунчалик аҳамиятли бўлмай шахсда содир бўлаётган, уни тушуниш учун жуда муҳим бўлган зарур ички жараёнлар қўринишларининг аломатлари бўйича -бўлиши ҳам мумкин. Бу ҳол шахсни чуқур тушуниш имконини беради, ташқи қатлам остида бошқа усуллар билан аниқлаб бўлмайдиган нарсаларни топиш имконини беради. Педагоглик фаолияти кишини ўзи дуч келадиган ходисаларни таҳлил этиш ва умумлаштириш тажрибаси билан бойитади. Бу эса ўз шериклари аҳволини фаҳмлаб, билиб олиш ва улар ҳақида ҳукм юритиш қобилиятини оширади. Нихоят педагогнинг талабалар билан кундалик муомиласи шунга олиб келадикки, у талабаларнинг хатти- ҳаракатларидаги чуқур маъно ва ҳақиқий сабабини турли вазиятларда пайқаб олади, бунинг учун намуна сифатида ўзи

тез-тез қайд қилган далиллардан ва талабаларнинг хулқ-атвор усуллардан фойдаланилади. Бу нарса педагоглик фаолиятида айниқса сезилиб туради. Бу қонуний бир ҳолдир. Чунки, "Биз кундалик ҳаётда одамлар билан муомалада бўлар эканмиз, уларнинг хулқ-атворини билиб оламиз, уни гўё ўқигандай" бўламиз, яъни хулқ-атворнинг ташқи кўринишлари аҳамиятини тушуниб оламиз ва шу тариқа контекста ҳосил бўлган ўзининг ички психологик режасига эга бўлган текстни маъносини очиб берамиз. Бу "ўқиш йўл-йўлакай бўлади, чунки атрофимиздагилар муомала жараёнида бизда уларнинг хулқига дойр маълум даражада автоматик тарзда мавжуд бўлган психологик маъно ҳосил бўлади.

Педагогнинг талабалар билан муомаласи улар ўртасидаги ўзвийликни тулдирувчи вазифасини ҳам бажаради. Шу муносабат билан тарбия ўзлуксиз жараён эканлигини назарда тутиш керак. Талабаларга нисбатан тарбиявий вазифани бажарувчи катта ёшдаги кишилар, унга доимий таъсир этувчи тизимига эга эмас. Ҳар бир талабага ҳар хил таъсирлар оқими етиб боради. Улар бир-бирлари билан унчалик москелмаслиги ва маълум даражада бири иккинчисига зид келиши мумкин. Педагогнинг ўз тарбияланувчиларига кўрсатадиган турли туман таъсирлари унга тўзатиш киритишга интилишига боғлиқ. Албатта бунга талабаларга муносабат унинг шахсий сифатларига қараб бошқарилади. Муаммоларнинг кўп ёки оз даражада бўлиши инobatга олинади. Педагогик қобилиятлар структурасида ақл, идқоо, хозиржавоблик, танқид кўзи билан қараш, собитқадамлик, нотиклик, сўзбойлиги ва хоказолар муҳим роль уйнайди.

Педагогик қобилиятлар фақат педагогик фаолият самарали бўлиши шартигина эмас, балки кўп жиҳатдан педагогнинг самарали ишлаши натижасидир. Шу муносабат билан педагогнинг ўзида педагогик қобилиятларининг аниқмақсадни кўзлаб таркиб топиши ва ривожланиши катта роль ўйнайди. Тажриба ва махсус тадқиқотлар бунинг батамом ҳақиқий нарса эканлигини кўрсатмоқда. Масалан, шахс хусусиятларини кўзатиш педагогнинг педагогик тажриба ҳосил қилишга ҳам, унинг махсус маълумотлар туплашида муҳим ўрин тутаяди. Педагог ўзининг социал психологик кўзатувчанлиги билан талабаларнинг турли характер хусусиятлари ва майлларини пайқаб қолиш қобилиятинигина эмас, шу билан бирга уларнинг пайдо бўлиш сабабларини билиб олиш, уларга бу сабабларнинг пайдо бўлиш вазиятига мувофиқ баҳо бериш маҳоратини ва хоказоларини ривожлантиришга қодирдир. Агар педагогда талабалар билан муносабатларининг ишонч асосида қурилишига йўл-йўриқ бўлсагина, бундай мулоқат рўй беради. Тарбия жараёнида бундай йўл-йўриқни амалга ошириш қийин ишдир, лекин бунга бутунлай эришиш мумкин. Албатта, катта ёшдаги кишиларнинг талабалар ҳаётига қўшилиб кетиши ниҳоятда қийин нарса. Лекин бу муҳитга у яқинлаша олади, анча яқинлашиб боради. Педагогда талабалар билан ўзаро ишонч ва дустлик муносабатлари вужудга келгандагина бунга эришиш мумкин.

Талабалар жамоаси билан муомала кўпинча суҳбат, маъруза, ахборот ва хоказолар шаклида бўлади. Биринчи навбатда суҳбатни қандайқилиб ташкил этиш, педагогнинг гапларига талабаларнинг диққатини тортиш муҳим

аҳамиятга эга. Бунинг учун бир неча усуллар бор. Гапни масаланинг кўйилишидан бошлаш мумкин. Бу масалада булажак суҳбатнинг маъноси мужассамлашган бўлади. Мавзуга диққатни тортишга уриниб ҳам кўриш мумкин. Бунда гапнинг эркин қизиқарли фактни маълум қилишдан бошласа бўлади. Кейин уни тушунтириш ва таҳлил қилиш эса муомаланинг мазмунини ташкил этади. Мақола ёки бирон бир асардан парча келтириш ҳам муваффақиятли бўлиши мумкин. Бундан ташқари дархол талабаларга булажак суҳбат уларнинг қизиқишлари билан боғлиқ эканлигини айтиб ўтса ҳам бўлади. Мана суҳбатга талабаларнинг диққатини жалб қилинди ҳам дейлик. Энди унинг мавзусини анча қисқа, лекин етарли даражада аниққилиб очиб бериш даражаси туради, буни қандай амалга ошириш мумкин? Масалан, суҳбатни тўзишнинг бундай варианты бўлиши мумкин. Дастлаб педагог талабалар онги ва хиссиётига етказмоқчи бўлган асосий фикр қисқача баён этилади. Сўнгра у очиб берилади. Бунинг учун фактлар, мисоллар ва иллюстрациялар тизими баён қилинади. Бундан эркин таққослашлар, кутилмаган ўхшатишлардан фойдаланиш жуда фойдали бўлади. Шундан кейин хулоса чиқариш, яъни суҳбатнинг асосий фикрини бошқача сўзлар билан такрорлаш мумкин. Суҳбат талабаларда доимий қизиқиш уйғотиш учун бир қатор мураккаб бўлмаган усуллардан фойдаланиш зарур, энг муҳим сўзлар ва ибораларнинг интонация билан ажратиш кўрсатиш ва аксинча интонациями (урғу) ўзгартириш унчалик муҳим бўлмаган текстни баён қилиш керак. Овоз ва нутқ охангини ўзгартириш фойдалидир. Суҳбатни қандай тугаллаш ҳам муҳим аҳамият касб этади. У турлича бўлиши мумкин. Асосий ғояларни яна бир марта қисқача баён қилиб бериш мумкин. Уни шеърӣ сатрлар билан тугалласа ҳам бўлади. Агар талабаларнинг ўзлари эшитган нарсалари ҳақида фикр юритишларини хоҳласа жавобсиз савол билан тугаллаш мумкин. Суҳбатнинг якуни барча кўрсатиб ўтилган таркибий қисмларини ўз ичига оладиган вариант ҳам бўлади. Бу қоидаларга риоя этиш педагогнинг сўзлари талабаларга зарур таъсир кўрсатиш учун шарт-шароит яратади. Бундан ташқари педагог эски фикр учун янги сўзлар излаши ва топиши даркор, яъни айни бир фикрни турлича баён қилишни билиши зарур.

Педагогик фикрлаш маданияти бўлган ўқитувчи тафаккури дунё карашининг уч босқичини ўз ичига олади:

- биринчиси методологик дунё қарашдаги педагогик ишончлар. Методологик тафаккур ўқитувчига ўзининг касбий фаолиятига тўғри қарай олишига, гуманистик стратегияни ишлаб чиқишига имкон яратади.

- Педагогик тафаккурнинг иккинчи босқичи-тактикавий дунё қараш бўлиб, у ўқитувчига педагогик фикрлаш, педагогик жараённинг моддийлашувига имкон яратади.

- Учинчи босқичи умумий педагогик қонуниятларни, реал педагогик фаолиятнинг уникал ходисаси бўлиб ҳисобланган булимларга тадбиқ қилишда намоён бўлади. Бу тезкор фикрлашдир.

Педагогнинг ташқи кўриниш маданияти, унинг ташқи кўринишга мослик даражаси ва педагогик фаолияти билан баҳоланади. Кенг фикрлилик,

тартибли, одобли, босиқлик ва ўзини-ўзи яхши бошқара олиш кабилар педагогик фаолиятнинг муваффақиятли бўлишига олиб келади.

Назорат учун савол ва топшириқлар:

- 1.Таълим технологияларининг мақсади ва вазифалари ўз аксини намада топади?
2. Б.Блум таксономияси ҳақида нма биласиз?
- 3.“Интерфаол технология” тушунчасига изох беринг.
- 4.Педагогик маҳоратга изох беринг.
5. Педагогик маҳорат қандай таркибий қисмлардан ташкил топган?
- 6.Педагогик тизимни ривожланишининг интенсив ва экстенсив йўллари нима билан фарқланадилар?
- 7.Педагогик инновациялар остида нима тушунилади?
8. Семинар дарсини технологик ишланмасига изох беринг.
9. Семинар нима? Нима учун ўтказилади?
- 10.Педагогик техниканинг таркибий қисмларига изох беринг.

Адабиётлар:

- 1.Брушлинский А. В. Проблемное обучение. М. 2000
- 2.Ильницкая И. А. Проблемные ситуации и пути их создания на уроке. М. 1995
- 3.Саидахмедов Н. Янги педагогик технологиялар(назария ва амалиёт).Т, 2003.
- 4.Саидахмедов Н. Педагогик амалиётда Янги педагогик технологияларни қўллаш намуналари.Т.2000.
- 5.Исмоилова З. (БМИ). Иктисодиёт фанларини ўқитишда муаммоли таълимдан фойдаланиш. Т .2005

2-маъруза Олий таълим муассаларида аудитория ва аудиториядан ташқари таълимни ташкил этиш

Таянч иборалар: мустақил таълим, фаолият, фаоллик, мустақил фаолият, кейс, лойиҳа, органайзерлар.

Режа:

- 1.Олий таълим муассасаларида аудиторияда талабаларнинг мустақил фаолиятини ташкил этиш усуллари.
- 2.Аудиториядан ташқарида талабаларнинг мустақил фаолиятини ташкил этиш усуллари.
- 3.Мустақил ишларни ташкил этиш тамойиллари, педагогнинг коммуникатив ва креатив қобилиятлари.

2.1. Олий таълим муассасаларида аудиторияда талабаларнинг мустақил фаолиятини ташкил этиш усуллари.

Олий таълим тизимида аудиторияда талабаларнинг мустақил фаолиятини ташкил этиш жуда муҳим, чунки айнан шу жараёнда талабалар фаоллиги ошади. Талабаларнинг фаоллигини ошириш эса таълим самарадорлигини оширувчи асосий омил сифатида майдонга чиқади. Аудиторияда талабалар фаоллигини оширишда биринчи галда ҳамкорликда фаолият юритиш усулларидан фойдаланишга эътибор қаратиш зарур. Буларга мисол қилиб куйидаги усулларни келтириш мумкин:

“Кластер” методи

“Кластер” (*гунча, боғлам*) методи педагогик, дидактик стратегиянинг муайян шакли бўлиб, у Талаба-талабаларга ихтиёрий муаммо (мавзу)лар хусусида эркин, очиқ ўйлаш ва шахсий фикрларни бемалол баён этиш учун шароит яратишга ёрдам беради. Мазкур метод турли хил ғоялар ўртасидаги алоқалар тўғрисида фикрлаш имкониятини берувчи тўзимани аниқлашни талаб этади. “Класстер” методи аниқ объектга йўналтирилмаган фикрлаш шакли саналади. Ундан фойдаланиш инсон мия фаолиятининг ишлаш тамойили би-лан боғлиқ равишда амалга ошади. Ушбу метод муайян мавзунинг талабалар томонидан чуқур ҳамда пухта ўзлаштирилгунига қадар фикрлаш фаолиятининг бир маромда бўлишини таъминлашга хизмат қилади.

Стил ва Стил ғоясига мувофиқ ишлаб чиқилган “Кластер” методи пухта ўйланган стратегия бўлиб, ундан талабалар билан яқка тартибда ёки гуруҳ асосида ташкил этиладиган машғулотлар жараёнида фойдаланиш мумкин. Метод гуруҳ асосида ташкил этилаётган машғулотларда талабалар томонидан билидирилаётган ғояларнинг мажмуи тарзида намоён бўлади. Бу эса илгари сурилган ғояларни умумлаштириш ва улар ўртасидаги алоқаларни топиш имкониятини яратади.

Кичик гуруҳчалар усули.

Бу усулда гуруҳ талабалари неча гуруҳга булинади, ҳар бир гуруҳда 4-5 тадан талаба бўлиши мумкин. Ҳар бир гуруҳнинг раҳбари тайинланади. Уларга олдиндан вазифа берилади. Гуруҳ талабалари семинарга биргаликда тайёрланиб ўз саволларини тулик очиб беришга ҳаракат қилишлари керак. Бошқа гуруҳлар асосий маърузачига саволлар берадилар, саволларга гуруҳнинг талабалари жавоб беришда ёрдам берадилар. Асосий маърузачи химоясидан сўнг апонентлар саволни янада тўлиқроқ изохлаб беришлари керак. Учинчи ва тўртинчи гуруҳ талабалари ўзларини фикрларини билдиргач, тадқиқот олиб борган гуруҳга баҳо қўйиб изох беришлари керак. Бундай усулда иш олиб бориш учун гуруҳларни тўзишда талабаларнинг билими тенг бўлишига ҳаракат қилиш керак. Гуруҳ раҳбари қилиб яхши ўзлаштирувчи талабаларни танлаш лозим. Бу усулда талабаларнинг мустақил ишлаши, ижодий ёндашиши, коллектив бўлиб иш бажариш каби малакалари ривожланади. Талабаларнинг ўзаро муносабати чуқурлашади ва индивидуал хусусиятлар намоён бўлиши ортади.

«Ақлий ҳужум» методи

Кейинги пайтда мия иш фаолиятининг фойдали иш коэффициентини оширишга мўлжалланган турли хил методлар ишлаб чиқилмоқда. «Ақлий ҳужум» – «*брейнсторминг*» (*brain storming*) инглизча сўздан олинган бўлиб, фаол таълимнинг, бошқарувнинг ва тадқиқотнинг методларидан бири ҳисобланади. Бу метод ақлий фаолликни кўзгатади, ижодий ва инновацион жараёнларни жадаллаштиради.

Бу методнинг пайдо бўлиши иккинчи жаҳон урушида Япон денгизида хизмат қилган америкалик мутахассис А.Осборн билан боғлиқ.

“Ақлий ҳужум” методини ўтказилиш технологиясини қуйидагича тушунтирса бўлади.

“Ақлий ҳужум” методини ўтказувчи киши маълум муаммони илгари суради ва иштирокчилардан бу муаммони ҳал қилиш бўйича қандай мулоҳазалари борлигини ҳамда улардан энг кутилмаган фикрларни ҳам илгари суришларини сўрайди. Методни ўтказувчи киши барча фикрларни ёзиб боради. Шу ўринда айтилаётган фикрларга нисбатан танқидий муносабат билдирмайди ва фикрлар охи-ригача ёзиб борилаверади.

“Ақлий ҳужум” методини ўтказишдан кўзланган мақсадлар қуйидагилар:

- муаммони ҳал қилиш учун ғояларни чиқариш;
- ғояларни уларнинг аҳамиятлигига қараб, тартиблаш;
- фаол фикрлаш малакасини шакллантириш;
- кутилмаган ғояларнинг пайдо бўлиш жараёнини намоёиш қилиш;
- топилган ғоялардан фойдаланиш кўникмасини шакллантириш.

Ижод психологиясида таъкидланадиги, ғояларни ишлаб чиқиш жараёнида танқидий фикрлар бу жараёни секинлаштиради. Ҳатто энг кучли ғоялар генератори ҳам танқидчиларга қаршилик кўрсатишга ожизлик қилиши мумкин.

“6X6X6” методи

Бу метод ёрдамида бир вақтнинг ўзида 36 нафар талабани муайян фаолиятга жалб этиш орқали маълум топшириқ ёки масалани ҳал этиш, шунингдек, гуруҳларнинг ҳар бир аъзоси имкониятларини аниқлаш, уларнинг қарашларини билиб олиш мумкин. “6x6x6” методи асосида ташкил этилаётган машғулотда ҳар бирида 6 нафардан иштирокчи бўлган 6 та гуруҳ ўқитувчи томонидан ўртага ташланган муаммо (масала)ни муҳокама қилади. Белгиланган вақт ниҳоясига етгач, ўқитувчи 6 та гуруҳни қайта тўзади. Қайтадан шаклланган гуруҳларнинг ҳар бирида аввалги 6 та гуруҳдан битадан вакил бўлади. Янги шаклланган гуруҳ аъзолари ўз жамоадошларига аввалги гуруҳ томонидан муаммо (масала) ечими сифатида тақдим этилган хулосани баён этиб берадилар ва мазкур ечимларни биргаликда муҳокама қиладилар.

“6x6x6” методининг афзаллик жиҳатлари қуйидагилардир:

- гуруҳларнинг ҳар бир аъзосини фаол бўлишга ундайди;
- улар томонидан шахсий қарашларнинг ифода этилишини таъминлайди;
- гуруҳнинг бошқа аъзоларининг фикрларини тинглай олиш кўникмаларини ҳосил қилади;
- илгари сурилаётган бир неча фикрни умумлаштира олиш, шунингдек, ўз фикрини ҳимоя қилишга ўргатади.

Энг муҳими, машғулот иштирокчиларининг ҳар бири қисқа вақт (20 дақиқа) мобайнида ҳам мунозара қатнашчиси, ҳам тингловчи, ҳам маърузачи сифатида фаолият олиб боради.

“Қарорлар шажараси” (“қарорлар қабул қилиш технологияси”) методи

“Қарорлар шажараси” методи муайян фан асослари борасидаги бир қадар мураккаб мавзуларни ўзлаштириш, маълум масалаларда ҳар томонлама, пухта таҳлил этиш асосида улар юзасидан муайян хулосаларга келиш, бир муаммо хусусида билдирилаётган бир неча хулосалар орасидан энг мақбул ҳамда тўғриси топишга йўналтирилган техник ёндашувлар. Ушбу метод, шунингдек, аввалги вазиятларда қабул қилинган қарор (хулоса)лар моҳиятини яна бир бора таҳлил этиш ва уни мукамал тушунишга хизмат қилади.

Гуруҳ талабалари иштирокида қўлланиладиган "Қарорлар шажараси" бир неча ўн нафар талабаларнинг билимлари даражасини аниқлаш, уларнинг фикрларини жамлаш ва баҳолаш имконини беради. Таълим жараёнида мазкур методнинг қўлланилиши муайян муаммо юзасидан оқилона қарор қабул қилиш (хулосага келиш)да талабалар томонидан билдирилаётган ҳар бир вариант, уларнинг мақбул ҳамда номақбул жиҳатларини муфассал таҳлил этиш имкониятини яратади. Машғулот жараёнида талабалар қуйидаги чизма асосида тўзилган жадвални тўлдирадилар (ёки ушбу тартибдаги фаолиятни олиб боришда ёзув тахтасидан фойдаланадилар):

"Қарорлар шажараси" методи куйидаги шартлар асосида қўлланилади:

1. Ҳаётини бошланғичдан олдин мунозара, таҳлил учун мавзуга оид бирор муаммони белгилайди. Гуруҳлар томонидан қабул қилинган хулоса (қарор)ларни ёзиш учун плакатларни тайёрлайди.

2. Ҳаётини талабаларни 4 ёки 6 нафардан иборат гуруҳларга ажратади. Муаммонинг ҳал этилиши, бу борада энг мақбул қарорнинг қабул қилиниши учун муайян вақт белгиланади.

3. Қарорни қабул қилиш жараёнида гуруҳларнинг ҳар бир аъзоси томонидан билдирилаётган вариантларнинг мақбуллик ҳамда номақбуллик даражалари батафсил муҳокама қилинади. Ҳар бир вариантнинг афзаллик ва афзал бўлмаган жиҳатлари ёзиб борилади. Билдирилган вариантлар асосида муаммони ижобий ҳал этишига хизмат қилувчи усул хусусида гуруҳ аъзолари бир тўхтам-га келиб оладилар.

4. Мунозара учун ажратилган вақт ниҳоясига етгач, ҳар бир гуруҳ аъзолари ўз гуруҳи қарори борасида ахборот берадилар. Зарур ҳолларда ўқитувчи раҳбарлигида барча Талаба-талабалар билдирилган хулоса (қарор)ларни бир-бири билан қиёслайдилар.

Муаммо юзасидан билдирилган қарорлар борасида саволлар туғилгудек бўлса, уларга жавоблар қайтарилиб борилади, ноаниқликларга аниқлик киритилади. Агарда барча гуруҳлар томонидан муаммо юзасидан бир хил қарорга келинган бўлса, ўқитувчи бунинг сабабини изоҳлайди.

"Қарорлар шажараси" методининг ўзига хос жиҳати шундан иборатки, бу метод бевосита маълум лойиҳа асосида қўлланилади. Мазкур лойиҳа куйидаги кўринишга эга:

"ҚАРОРЛАР ШАЖАРАСИ" методи					
УМУМИЙ МУАММО					
1-қарор варианты		2-қарор варианты		3-қарор варианты	
Афзаллиги	Камчилиги	Афзаллиги	Камчилиги	Афзаллиги	Камчилиги
Қарор:					

"Юмалоқланган қор ўйини" методи

Ушбу метод ҳам мавзунини муайян қисмларга бўлган ҳолда ўзлаштириш имконини беради ҳамда талабаларда гуруҳ ва жуфтликда ишлаш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади. Методни қўллаш жараёнида куйидаги ҳаракатлар амалга оширилади:

– тасвирли карточкалар тайёрланади:

– уларнинг орқа томонига мавзунини ўзлаштиришига оид ўн беш вариантдан иборат топшириқлар ёзилади;

– талабалар икки ёки уч гуруҳга бўлинадилар (гуруҳларни ҳосил қилишда тасвирли карточкалардан фойдаланилади);

– ҳар бир гуруҳ аъзолари бир нечта жуфтликларга бириктириладилар;

– ҳар бир жуфтлик бир вариантдаги топшириқни бажаради;

– жараён якунида умумий хулосалар чиқарилади.

“Юмалоқланган қор ўйини” методидан муайян бўлим ёки боблар бўйича ўзлаштирилган назарий ва амалий билимларни мустаҳкамлаш мақсадида фойдаланиш ниҳоятда қулай.

“Заковатли зукко” методи

Мавжуд билимларни пухта ўзлаштиришда талабаларнинг фикрлаш, тафаккур юритиш лаёқатларига эгалликлари муҳим аҳамиятга эга. "Заковатли зукко" методи талабаларда тезкор фикрлаш кўникмаларини шакллантириш, шунингдек, уларнинг тафаккур тезликларини аниқлашга ёрдам беради. Метод ўз хоҳишларига кўра шахсий имкониятларини синаб кўриш истагида бўлган талабалар учун қулай имконият яратади. Улар ўқитувчи томонидан берилган саволларга қисқа муддатларда тўғри ва аниқ жавоб қайтара олишлари зарур. Саволларнинг мураккаблик даражасига кўра ҳар бир саволга қайтарилган тўғри жавоб учун баллар белгиланади. Якуний балларнинг ўртача арифметик қийматини топиш асосида талабаларнинг тафаккур тезлиги аниқланади.

Балларнинг белгиланиши талабаларнинг шахсий имкониятлари тўғрисида аниқ тасаввурга эга бўлишларини таъминлайди.

Метод талабалар билан яқка тартибда, гуруҳли ва оммавий ишлашда бирдек қўлланилиши мумкин.

"Қарама-қарши муносабат" методи

Метод ўз моҳиятига кўра ўзлаштирилган билимларни таҳлил ва синтез қилиш асосида асосий ҳамда иккинчи даражали маълумотлар сифатида гуруҳларга ажратиш имконини беради. Методни қўллашда қуйидаги ҳаракатлар амалга оширилади:

– мавзунинг умумий мазмуни ёдга олиниб, унинг аҳамиятини ёритувчи таянч тушунчалар аниқланади;

– улар муайян кетма-кетликда қайд этилади;

– тушунчалар шахсий ёндашув асосида муҳим ва у қадар муҳим бўлмаган тушунчалар тарзида гуруҳланади;

– жадвал яратилиб, унинг 1-устунига муҳим бўлган, 2-устунига муҳим бўлмаган тушунчалар ёзилади;

– кичик гуруҳлар асосида шахсий ёндашувлар муҳокама қилинади;

– жамоанинг умумий фикрига кўра якуний хулосани ифода этувчи жадал яратилади.

"Биламан. Билишни хоҳлайман. Билиб олдим" методи

Ушбу метод талабаларга мавзунини маълум қилиш ва унинг асосий мазмунини баҳолаш олишимни кўрсатади.

Методни қўллаш жараёни талабалар билан гуруҳли ёки оммавий ишлаш мумкин.

Гуруҳ шаклида ишлашда машғулоти якунида ҳар бир гуруҳ томонидан бажарилган фаол ия ташкил этилади. Гуруҳларнинг фаолиятлари қуйидаги кўринишда ташкил этилиши мумкин:

- 1) ҳар бир гуруҳ умумий схема асосида ўқитувчи томонидан берилган топшириқларни бажаради ва машғулоти якунида гуруҳларнинг муносабатлари лойиҳа бандлари бўйича умумлаштирилади;
- 2) гуруҳлар умумий схеманинг алоҳида бандлари бўйича ўқитувчи томонидан берилган топшириқларни бажаради.

Ўқув фаолияти бевосита ёзув тахтаси ёки иш қоғозида ўз аксини топган қуйидаги схема асосида ташкил этилади:

17-шакл

Биламан	Билишни хоҳлайман	Билиб олдим

Методдан фойдаланиш уч босқич асосида амалга оширилади, яъни:

1. Талабаларнинг ўрганилиши режалаштирилган мавзу бўйича тушунчаларга эгаллик даражалари аниқланади.

2. Талабаларнинг мавзу бўйича мавжуд билимларини бойитишга бўлган эҳтиёжлари ўрганилади.

3. Талабаларни мавзуга оид маълумотлар билан батафсил таништирилади.

Босқичлар бўйича амалга оширилган ҳаракатларнинг тўлиқ тафсилоти қуйидагича:

- Талабалар гуруҳларга бириктирилади;
- Талабаларнинг янги мавзубўйича тушунчаларга эгаллик даражаси ўрганилади;
- Талабалар томонидан қайд этилган тушунчалар лойиҳанинг 1-бандига ёзиб борилади;
- Талабаларнинг янги мавзу бўйича мавжуд билимларни бойитишга бўлган эҳтиёжлари сифатида баён этилган тушунчалар лойиҳанинг 2-бандига ёзиб қўйилади;
- ўқитувчи Талабаларни янги мавзуга оид умумий маълумотлар билан таништирилади;
- Талабалар ўзлаштирган янги тушунчалар аниқланади;
- баён этилган янги тушунчалар лойиҳанинг 3-бандига ёзиб қўйилади;

– машғулот якунида ягона лойиҳа яратилади.

"Зиг-заг" методи

Метод талабалар билан гуруҳ асосида ишлаш, мавзунини тезкор ва пухта ўзлаштиришга хизмат қилади. Методнинг афзаллиги қуйидаги жиҳатлар билан белгиланади:

1. Талабаларда жамоа бўлиб ишлаш кўникмаси шаклланади;
2. Мавзунини ўзлаштиришга сарфланадиган вақт тежсалади

"Зиг-заг" ёки "Бошқаларни ўқитиш" методи

"Зиг-заг" методининг қўлланиш қоидаси қуйидагича:

1 – босқич. Кичик гуруҳлар ташкил этилади.

2 – босқич. Ҳар бир гуруҳ иштирокчиларига 1, 2, 3 рақамлари ёзилган қозғозлар (топириқлар сонига қараб) тарқатилади.

3 – босқич. Ҳар бир гуруҳдаги иштирокчилар алоҳида стол атрофида бирлашади (1,1,1,1), (2,2,2,2), (3,3,3,3) ва ушбу гуруҳларнинг ҳар бирига алоҳида топириқлар берилади (мисол учун 1-гуруҳга методик, 2-гуруҳга илмий, 3-гуруҳга дидактик таҳлил).

4 – босқич. Гуруҳ иштирокчилари белгиланган вақт оралигида берилган таҳлил турларини пухта ўрганадилар ва ҳар бир иштирокчи "ўқитувчи" даражасига кўтарилади.

5–босқич. Ҳар бир иштирокчи аввалги ўрнига қайтади ва ўзининг пухта ўрганиб келган материални (дарс таҳлили турини) шерикларига галмагалдан тушунтириши керак. Мана шу тартибда дарс таҳлили турлари талабалар томонидан мустақил ўрганилади. Ва бу ишларнинг тақдимоти ўтказилади.

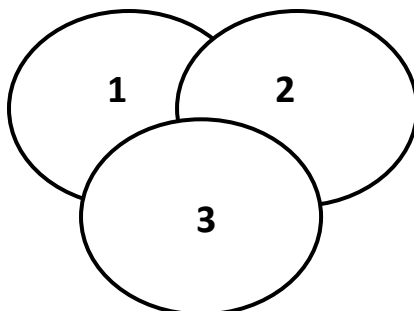
Дарс таҳлилининг қайси тури бўйича тақдимот қилиши ўқитувчи томонидан белгиланади, яъни гуруҳлар тақдимот қилиб берадилар. Ҳар бир гуруҳлар тақдимотини қолган гуруҳлар баҳолайди.

Баҳолаш мезони максимал – 10 балл. Мазмун – 6 балл, тақдимот – 4 балл. Ҳолиб гуруҳ ўқитувчи томонидан рағбатлантирилади.

“Вен диаграммаси” методи

Ушбу метод Талабаларда мавзуга нисбатан таҳлилий ёндашув, айрим қисмлар негизида мавзунинг умумий моҳиятини ўзлаштириш (синтезлаш) кўникмаларини ҳосил қилишга йўналтирилади. “Вен диаграммаси” методи кичик гуруҳларни шакллантириш асосида схема бўйича амалга оширилади.

Ёзув тахтаси ўзаро тенг тўрт бўлакка ажратилади ва ҳар бир бўлакка қуйидаги схема чизилади:

Метод Талабалар томонидан ўзлаштирилган ўзаро яқин назарий билимлар, маълумотлар ёки далилларни қиёсий таҳлил этишга ёрдам беради. Ушбу методдан муайян бўлим ёки боблар бўйича якуний дарсларни ташкил этишда фойдаланиш янада самаралидир.

Методни қўллаш босқичлари қуйидагилардан иборат:

- Талабалар тўрт гуруҳга бўлинади;
- ёзув тахтасига топшириқни бажариши моҳиятини акс эттирувчи схема чизилади;
- ҳар бир гуруҳга ўзлаштирилаётган мавзу (бўлим, боб) юзасидан алоҳида топшириқлар берилади;
- топшириқлар бажарилгач, гуруҳ аъзолари орасидан лидерлар танланади;
- лидерлар гуруҳ аъзолари томонидан билдирилган фикрларни умумлаштириб, ёзув тахтасида акс этган диаграммани тўлдирадилар.

2.2. Аудиториядан ташқарида талабаларнинг мустақил фаолиятини ташкил этиш усуллари.

Аудиториядан ташқарида талабалар фаолиятини ташкил этишда мустақил фаолиятни ташкил этишга ёрдам берувчи ташкил этувчилардан фойдаланиш қулай. Улар талабалар билимини мустаҳкамлаш ва баҳолаш жараёнини осонлаштиради. Бундан ташқари аудиториядан ташқари мустақил фаолиятни ташкил этишда кейс ва лойиҳа методини ўзига хос ўрни мавжуд.

Кейс -стади методи.

Кейс-стади (инглизча case - тўпلام, аниқ вазият, stadi - таълим) кейсда баён қилинган ва таълим олувчиларни муаммони ифодалаш ҳамда унинг мақсадга мувофиқ тарздаги ечими вариантларини излашга йўналтирадиган аниқ реал ёки сунъий равишда яратилган вазиятнинг муаммоли-вазиятли таҳлил этилишига асосланадиган таълим услубидир.

Кейс – бу реал ҳаётнинг «бир бўлаги» (инглиз терминалогиясида TRUE LIFE).

Кейс – фақат вазиятни тўғри ёритиш эмас, балки вазиятни тушунтириш ва баҳолашга имкон берадиган ягона маълумот комплекси.

Кейсда акс этган вазият, бу реал ёки сунъий ҳодисани институционал тизимда маълум вақтда ҳаётда юзага келишини акс эттиради.

Кейсда баён қилинган вазият институционал тизимда (шу ўринда ва кейинчалик - корхонада) дискрет (айни шу) вақтда ташкилий ҳаётдаги типик муаммоларни қайта яратадиган реал ёки сунъий қурилган ҳодисаларнинг идеал тарздаги инъикосидан иборатдир.

Муаммоли вазият. Мазкур ҳолда вазият субъектининг ҳозирги вақтда ёки келгусидаги мақсадларга эришишига хавф соладиган вазият тушунилади.

Муаммоли вазият. Бунда субъектни ҳозирги шароитда ёки келгусида мақсадига эришишига хавф туғдирувчи вазият тушунилади

У илк марта Гарвард университетининг ҳуқуқ мактабида 1870 йилда қўлланилган эди. 1920 йилда Гарвард бизнес-мактаби (HBS) ўқитувчилари юристларнинг ўқитиш тажрибасига таяниб, иқтисодий амалиётдаги аниқ вазиятларни таҳлил этиш ва муҳокама қилишни таълимнинг асосий усули этиб танлашганидан кейин мазкур ўқитиш услуги кенг татбиқ этила бошлади.

Кейсолог фаолияти мазмуни:

- Кейснинг ўқув курси тўзилмасидаги ўрнини белгилаш.
- Унинг таълим мақсадини тўлиқ ифода этиш.
- Кейснинг талабаларнинг таълимдаги ютуқлари натижалари учун «масъулиятзонаси»ни аниқлаш:
ўзлаштирилиши/кенгайтирилиши/ривожлантирилиши лозим бўлган билим, малака ва кўникмалар рўйхати
- Кейс ҳаётийлик, кабинетли ёки илмий-тадқиқотчилик тусида бўлиши?
- Кейс объекти аниқ шахс (шахслар) ёки корхона ёхуд у кўп объектли бўлади?
- Фақат шундан кейин у институционал тизимни танлайди (кабинетли кейс учун).

Кейс учун ахборот йиғиш усуллари:

Интервью, суҳбат, ўрганиш (архив хужжатлари, ҳисоботларни), кўзатув ва ҳ.к
Ахборот йиғиш воситаси: Сўровнома варағи, интервью олиш варағи, анкета, ҳар хил жадваллар ва бошқалар.

Ахборот манбалари: статистик материаллар, ҳисоботлар; вазият объекти фаолияти ҳақидаги маълумотномалар, ахборотлар; Интернет; оммавий ахборот воситалари; корхона раҳбарлари, унинг таъминотчилари ва истеъмолчилари, тармоқдаги экспертлар ёки турли инвестицион фондлар таҳлилчилари билан мулоқот; талабаларнинг ўқув ва диплом лойиҳалари, магистрлик диссертациялари; илмий мақолалар, монографиялар.

Мақсадни баён этиш - ўқув курси структурасида кейсни ўрнини аниқлаш.

Кейсни таълим мақсадини кўрсатиб бериш.

Талабани ўқув ютуқлари, натижалари учун кейсни “жавобгарлик зонаси”ни аниқлаш: кейсни ишлаб чиқиш жараёнида билими ва савияси, ўзлаштириши, тафаккури ва бошқалар.

Лойиҳа методи

Лойиҳавий таълим педагогика амалиётида 300 йилдан ортиқ қўлланилиб келмоқда.

Немис педагоги М. Кноллинг тадқиқотида кўра, «лойиҳа» тушунчасининг пайдо бўлиши XVI асрга тааллуқли бўлиб, италиялик меъморларнинг меъморликни фан деб эълон қилиб, уни ўқув фанлари даражасига чиқарган ҳолда ўз фаолиятларини касбга айлантиришга уринишлари билан боғлиқ.

- ✦ XVIII аср охирида муҳандислик касблари пайдо бўлиши натижасида ўқув лойиҳаси дастлаб Франция, сўнгра Германия, Австрия, Швейцариядаги, XIX аср ўрталарида эса АҚШдаги техника ва саноат олий мактабларида тарқалди.
- ✦ *Лойиҳалар усули* «ўқитиш усули» дидактик тоифа сифатида XIX аср бошларида шаклланди. Бу даврда прагматик педагогика доирасида «эркин тарбия» ғоялари юзага келди.
- ✦ Америкалик педагоглар В. Килпатрик, Е. Коллингс ва Е. Пархерстнинг ишларида ривожлантирилди, улар таҳсил олувчиларнинг нафақат фаол ўрганиш фаолияти, балки биргаликдаги меҳнат, ҳамкорлик асосидаги фаолиятини ташкил эта бошладилар.
- ✦ 1911 йилда АҚШ Тарбия бюроси «лойиҳа» атамасини қонунлаштирди ва у америка педагогикасида янада мустаҳкамлана бошлади.

«Лойиҳа» атамаси ижтимоий фанлар соҳасига техника соҳасидан ўтган бўлиб, «**Лойиҳа** (лотинча-projectus, дан таржимада олдинга ташланган) – аниқ коидаларга мувофиқ у ёки бу соҳа ҳолатини қайта қуришнинг асосий ғоясини англатади.

Таълим маъносидаги лойиҳалаштириш ўқитувчи томонидан талабанинг муаммони излаш, уни ҳал этиш бўйича фаолиятни режалаштириш ва ташкиллаштиришдан то оммавий баҳолашгача бўлган мустақил ҳаракат қилишини таъминловчи махсус ташкил этилган мақсадли ўқув фаолиятидир.

Лойиҳавий таълимнинг муҳим белгилари:

- Муаммога йўналтирилган ўқув изланишини тизимли ташкиллаштириш ўқув муҳитини яратади;
- Талабаларга уларни қизиқтирган муаммони тадқиқ қилиш ва уни ҳал этишда йўналтириш ва ёрдам беришда ўқитувчи ўрнини белгиловчи ўқув муҳитини яратади;
- Фан билимларини мустаҳкамлашга ва уларни ривожлантиришга ёрдам берувчи ўқув муҳитини яратади;
- Талабаларга мустақил ҳаракат қилиш, (амалиётга йўналтирилган) аниқ якуний натижа олишни таъминловчи ўқув муҳитини яратади;

- Ҳақиқий ҳаёт билан таълимнинг мустаҳкам алоқасини ўрнатади.

Лойиха турлари:

Изланувчилик фаолияти хусусиятидаги ўқув лойиҳаларнинг турлари

1.Тадқиқотчилик лойиҳалари – бу илмий изланиш хусусиятига эга бўлиб, куйидаги ишларни бажариш ва аниқлаш назарда тутилади:

- муаммони долзарблиги ва ишлаб чиқилганлигини;
- Тадқиқот мақсади;
- Фараз, вазифалар;
- Муаммони ўрганиш усуллари;
- Ахборотни йиғиш ва таҳлил қилиш;
- Тажриба ўтказиш;
- Амалий тавсиялар ишлаб чиқиш.

Ижодий лойиҳалар

ҳамкорий фаолиятда ишлаб чиқилган янги маҳсулотни ижодий шаклдаги (ижодий ҳисобот, кўргазма, ишлаб чиқариш хоналарини дизайни, видеофильм, нашрий маҳсулотлар – китоблар, альманах, компьютер саҳифаларидаги журнал, компьютер дастурлари ва б.)тақдимоти.

Ижодий иш гуруҳи - бу (лабораториялар, устахоналар, конструкторлик бирлашмалари, редакциялар ва бошқалар)

Ахборотли лойиҳалар – ўқув жараёни ёки бошқа буюртмачилар учун муҳим бўлган ахборотларни йиғишга йўналтирилган.

Лойиҳани ишлаб чиқиш турли манбалардан: монография, журнал мақолалари, газета нашрлари, социологик сўровномалар, электрон маълумотларни излаш билан боғлиқ.

Лойиҳа натижаси – буклет, нашр, Интернет саҳифаси шаклидаги тақдим этилган, танлаб олинган, таҳлил қилинган, умумлаштирилган, тизимлаштирилган ахборотдир.

Қўллаш соҳасига боғлиқ равишда ўқув лойиҳаларни турлари

- **Ишлаб чиқаришга оид (техникавий)** ва ижтимоий лойиҳалар. Бунда ишлаб чиқаришнинг ижтимоий томонларини (бошқарув, уй-жой шароитини яхшилаш ва бошқа муаммоларни) такомиллаштириш учун муҳим бўлган муаммоларни ҳал этиш назарда тутилади.

Муаммони ишлаб чиқиш хусусияти билан мувофиқликдаги лойиҳалар

- Назарий ва амалий йўналтирилган лойиҳалар. Бунда касб таълими йўналишидаги талабалар педагогика тарихи фанида тарбияга бўлган ёндашувларни ўрганиш асосида ижодий гуруҳларда ўзларининг шахсий тарбиянинг концепцияларини ишлаб чиқадиладар.
- **Амалий хусусиятдаги лойиҳада аниқ амалий**, яъни мактаб ёки аниқ ўқитувчининг буюртмаси бўйича муаммони ҳал этишга йўналтирилади (услубий лойиҳа). Бу лойиҳалар битта лойиҳада ўз аксини топиши ҳам мумкин.

2.3. Мустақил ишларни ташкил этиш тамойиллари.

Маълумки, ўқитишнинг асосий шакллари - маъруза, семинар, амалий машғулотлар, лаборатория ишлари, маслаҳат дарси аудиторияда ўтказилади. Уларни ташкил этиш мавзулар мураккаблиги даражасига, бериладиган ахборот миқдорига кўра аввалдан режалаштирилади, ўқув соатлари ажратилади. Ишлаб чиқариш амалиёти аудиториядан ташқарида ўтказилсада, унга ҳам аввалдан соатлар белгиланади.

Билим олиш, махсус малакага эга бўлиш Талабалар дунёқарашини шакллантиришда аудиторияда ўтиладиган дарслардан ташқари улар томонидан бажариладиган мустақил ишлар ҳам катта роль ўйнайди.

Мустақил иш фаолиятида билимларни эгаллаш билан бирга, кўникмаларни шакллантириш ҳам мустақил амалга оширилади. Бугунги кунда ривожланган давлатлар таълим тиизимида талабаларнинг мустақил фаолиятини ташкил этишга алоҳида аҳамият берилмоқда. Чунки, айнан мустақил фаолият таълим олувчиларда мустақил фикр, ижодкорлик, амалий малка ва кўникмаларни шакллантиришга асос бўлиб хизмат қилади. Яхши биламизки, айнан мустақил фикрловчи ижодкор, амалий малкалари шаклланган мутахассисларга тобора талаб ошиб бормоқда. Шу сабабли дунё таълим тизимида ҳам мустақил фаолиятни самарали ташкил этиш масаласи юзасидан турли йўналишларда илмий тадқиқот ишлари олиб борилмоқда.

Борган сари ортиб борадиган мустақил тайёрланиш вақтини самарали бўлишини таъминлашда иккн нарсага эътибор қаратиш керак:

- мустақил иш - ўқишнинг, ақлий меҳнатнинг алоҳида тури сифатида талқин этилишига эътибор қаратиш;

- ахборотнинг асосий қисмини талаба мустақил равишда олишини таъминлаш керак. Айниқса, интернетнинг кириб келиши билан унинг доираси янада кенгайди.

Билим олиш, махсус малакага эга бўлиш, талабаларни дунёқарашини шакллантиришда аудиторияда ўтиладиган дарслардан ташқари талабалар томонидан бажариладиган мустақил ишлар ҳам катта роль ўйнайди. Демак, мустақил фаолиятини ташкил этиш жараёнида талабаларнинг ўз устиларида мустақил ишлашларини ташкил этиш муҳим аҳамиятга эга.

Талабаларнинг мустақил ишини ташкил этишнинг асосий тамойили унинг систематик тарзда, яъни доимий, ўзлуксиз равишда амалга оширишдир. Маълумки, ўқув жараёнини ташкил этишда қатъий кетма-кетлик, ўзвийликни мунтазам олиб бориш талаб қилинади. Таълим олувчи аудиторияда олган билимини мустаҳкамлаш, шу билан бирга навбатдаги янги мавзуни пухта ўзлаштириш учун ҳар куни мустақил равишда тайёргарлик кўриши керак.

Бугунги ўтиладиган мавзуни яхши тушуниши ва ўзлаштириши учун ўтилганларни ўз қобилияти ва олган билими даражасини янада чуқурлаштиришга интилиши, мустақил такрорлаши, ўрганиши зарур. Чунки, маърузада талабага йўлланма берилади. Дарс давомида мавзуга

тегашли барча асосий саволларни муҳокама қилиб бўлмайди. Унинг иложи йўқ, маърузада ўтилган, муҳокама қилинган масалаларни психологларнинг тадқиқоти натижаларига кўра, атиги 5 фоизи талабалар ёдида қолар экан. Ўзи ўқиб ўргангани, ўрганганларини бошқаларга ўргатиши эса бир неча баравар кўп ёдида қолар экан. Шундан келиб чиқиб, айтиш мумкинки, талабанинг ўзини мустақил тайёрланиб ўқиши фанни ўрганишда, уни асосий мазмунини тушуниш ва ўзлаштиришда, таҳлил қилиши, ўз фикрини ифодалашда муҳим роль ўйнайди.

Талабанинг мустақил ишидан мақсад ўқитувчининг раҳбарлиги ва назорати асосида муайян ўқув ишларини мустақил равишда бажариш учун зарур бўлган билим ва кўникмаларни шакллантириш ва ривожлантиришдир. Таълим олувчи мустақил фаолият олиб борар экан ундан қуйидаги кўника ва малакалар талаб этилади:

- янги билимларни мустақил тарзда пухта ўзлаштириш кўникмаларига эга бўлиш;
- керакли маълумотларни излаб топиш, уларнинг қулай усуллари ва воситаларини аниқлаш;
- ахборот манбаларидан самарали фойдаланиш;
- анъанавий ўқув ва илмий адабиётлар, меъёрий ҳужжатлар билан ишлаш;

Талабаларнинг мустақил ишини ташкил қилиш шакллари турлича бўлиб, уларни бир қисми ўқув режасида кўзда тутилган. Уни ҳар бир талаба бажариши шарт. Иккинчи қисми ихтиёрий, яъни талабалар ўз хоҳиши билан мустақил бажаришлари мумкин.

Мустақил ишни ташкил этишнинг муҳим хусусияти шундаки, уни таълим олувчининг ўзи ташкил қилади. Шунинг учун уни режалаштириш, вақтини рационал тақсимлашда талабага ёрдам лозим.

Мустақил ишни бажариш учун талаба ўзини-ўзи мажбур қилши керак. Бунда ҳам субъектив омил асосий ўринда туради. Талабаларни мустақил ишни ташкил этишда ўқишни бошқа шакллариغا ўхшаб, умумий тамойилларини кўрсатиб ўтиш жойиз. Мустақил ишни шу тамойиллар асосида ташкил қилиш мақсадга мувофиқ. Мустақил ишни ташкил этишда оддий элементар тамойилларни ўзлаштириш биринчи даражали аҳамиятга эга ва ана шу мураккаб жараёни тўлалигича қамраб олади. Талабалар мустақил ишларини ташкил этиш шакли ва қоидалари:

- Талабалар мустақил ишларини икки кўринишда – аудиторияда ва аудиториядан ташқарида ташкил этиш мумкин.

- Талабалар мустақил ишларини тизимли равишда, яъни босқичма-босқич, оддийдан мураккабга қараб ташкил этилишини таъминлаш лозим.

Бундан ташқари талабалар мустақил ишларининг шакли ва ҳажмини белгилашда қуйидаги муҳим жиҳатларга эътибор қаратиш керак:

- талабанинг ўқиш босқичи;
- муайян фаннинг ўзига хос хусусияти, ўзлаштиришдаги қийинчилик даражасига;
- талабанинг қобилияти, назарий ва амалий тайёргарлик даражасига;
- фаннинг ахборот манбалари билан таъминланганлик даражасига;

- талабанинг ахборот манбалари билан ишлаш олиш даражасига;
- мустақил иш учун топшириқлар курсдан-курсга ўтиш билан шакл ва ҳажм жиҳатидан ўзгариб боришига;
- мустақил иш фан хусусияти ҳамда талабанинг академик ўзлаштириш даражасига ва қобилиятига мос ҳолда ташкил этиш.

Ҳар бир талаба мустақил ишни ташкил этишни нимадан бошлаши керак? Унга қандай мақсад қўйилади? Иш қанча давом этади? Уни бажаришда қандай усуллардан фойдаланлишини аниқ кўз олдига келтира олиши керак. Яна шуни ёддан чиқармаслик керакки, мустақил ишларни ташкил қилиш қоидалари ишлаб чиқилди дегани, бу ишни ташкил этилди дегани эмас. Мустақил ишни қандай бажаришни ҳар бир талабанинг ўзи ташкил этади. Муваффақиятга эришиш учун талабанинг ўзи сабр-тоқат билан, қийинчиликлардан кўрқмай ўз устида ишлаши керак. Буни эса талабанинг ўзи режалаштиради ва амалга оширади. Шу сабабали аввал талабани мустақил фаолиятни олиб боришига тайёрлаш керак.

Ҳар бир талаба индивидуал тарзда вақтини фанлар бўйича табақалаштирган ҳолда режалаштириши керак. Ундан келиб чиқиб, талаба ўз ҳафталик режасини кунлар бўйича тўзади. Мустақил ишларни режалаштириш юзаки қараганда талабага ҳеч нарса бермаётгандай, ҳеч қанақа ёрдами йўқдай туюлади. Лекин тажриба шуни кўрсатадики, аълочи талабалар ўз вақтларини аниқ режалаштирадилар ва уни бажаришга ҳаракат қиладилар.

Ўзлаштириш бўйича факультет муваффақиятини ҳам талабаларнинг ўз вақтларини тўғри режалаштириши, уни бажариши билан боғлаш мумкин. Мустақил ишларни бажариш муддати жиҳатидан хоҳлаганча давом этиш мумкин эмас. Тажриба шуни кўрсатадики, 17-25 ёш даражасида меҳнатни рационал ташкил этганда бир суткада 9 соат унумли ишлаш мумкин экан. Ҳаддан ташқари ўзоқ ўтирадиган бўлса, меҳнат унуми пасаяди, одам чарчайди, кейинги кунлари чарчоғи ёзилиши қийин бўлгани сабабли, аввалгидай ишлаш олмайди. Шунинг учун мустақил ишни режалаштирганда аудиторияда ўтказган вақтини ҳисобга олиши керак. Агар, аудиторияда дарс соатлари 6 соат бўладиган бўлса, мустақил ишлаш 3 соат, аудиторияда дарс ундан кам бўлса 3 соатдан кўпроқ, агарда кўп бўлса камроқ тарзда режалаштириш керак.

Назорат саволлари:

1. Интерфаол метод нима?
2. Моделлаштириш (ролли ўйинлар) методи ҳақида нималарни биласиз?
3. “Ақлий ҳужум” методини таърифлаб беринг.
4. Ролли ўйинни танлаш, ижро этиш, уни амалга ошириш метод-лари қандай?
5. Аудиторияда талабаларнинг мустақил фаолиятини ташкил этишда қулай усулларни аниқланг.

6. Аудиториядан ташқарида талабалар мустақил фаолиятини ташкил этувчи методларни аниқланг.

7. Лойиха ва кейс усулларига изох беринг.

Адабиётлар:

1.Брушлинский А. В. Проблемное обучение. М. 2000

2.Ильиницкая И. А. Проблемные ситуации и пути их создания на уроке. М. 1995

3.Саидахмедов Н. Янги педагогик технологиялар(назария ва амалиёт).Т, 2003.

4.Саидахмедов Н. Педагогик амалиётда Янги педагогик технологияларни қўллаш намуналари.Т.2000.

5.Исмоилова З. (БМИ). Иктисодиёт фанларини ўқитишда муаммоли таълимдан фойдаланиш. Т .2005

ТЕСТ САВОЛЛАРИ

1. «Иновация»нинг маъноси нима?

- А) тушунтириш
- Б) англаб етиш
- В) янги технология
- Г) янгилик, янги тартиб қоида.
- Д) новаторлик.

2. Педагогик технологиянинг мақсади

- А) талабаларни фаоллаштириш
- Б) янгиликларни етказиш
- В) талабаларга билим бериш
- Г) таълимни технологиялаштириш.
- Д) Кам куч ва вақт сарфлаб Юқори натижага эришиш.

3. Қўлланишига кўра технологиялар неча турга ажратилади?

- А) 3 та
- Б) 4 та
- В) 7 та
- Г) 2 та
- Д) 5 та

4. Психик ривожланиш омилига кўра педагогик технологияларни турлари белгиланг.

- А) биоген
- Б) социоген
- В) ривожлантирувчи
- Г) психоген
- Д) биоген, социоген, психоген

5. Технология сўзининг маъноси.

- А) грекча икки сўздан - «технос»-ҳунар ва «логос»-фан сўзларидан ташкил топиб «ҳунар фани» маъносини англатади.
- Б) ўқитувчи томонидан ўқитиш воситалари ёрдамида ўқувчиларга таъсир кўрсатиш
- В) ҳунар фани
- Г) санъат

Д) маҳорат

6. “Кластер” технологиясининг маъноси қайси жавобда берилган?

- А) фикрларнинг тармоқланиши ва у педагогик стратегия бўлиб, у ўқувчиларни бирон бир мавзуни чуқур ўрганишларига ёрдам беради.
- Б) катта миқдордаги ғояларни йиғиш, талабаларни айтиб берилган фикрларни инерциясидан ҳоли қилиш, ижодий вазифаларни ечиш жараёнида дастлаб пайдо бўлган фикрларни енгизиш
- Г) ижодий вазифаларни ечиш жараёнида дастлаб пайдо бўлган фикрларни енгизиш
- Д) ассоциация ҳосил қилдиш.

7. Муаммоли таълимнинг моҳияти.

- А) муаммо ечилади
- Б) таҳлил, анализ ва синтез усулдир
- В) мақсад аниқланади ва ечим топиладиган усул
- Г) талабаларга муаммоли вазиятларни ва уларнинг фаол билиш фаолиятини ташкил этишга асосланган усул.
- Д) Фикр юритишга ўргатувчи метод

8. Таълим технологияси тушунчаси нималарни ўз ичига олади ?

- А) Таълим - тарбиянинг мақсади ва мазмуни.
- Б) Ўқув жараёни, лойиха, таълим технологиялари, восита ва шакллар.
- В) Таълим - тарбиянинг усул ва шакллари.
- Г) 1 ва 2 жавоблар тўғри.
- Д) Таълим усули

9. БББ жадвали нимани ифодалайди?

- А) Биламан, Билишни ҳоҳлайман, Билдим
- Б) Билдим, Билар эдим, Билишни ҳоҳлайман
- В) Билмайман, Билмас эдим, Билиб олдим
- Г) Билишни хохламайман.
- Д) Биламан.

10. Венна диаграммаси

- А) муаммони анализ қилишда қўлланилади
- Б) муаммони ечимини топишда қўлланилади
- В) муаммони ҳал этиш йўллари топишда қўлланилади
- Г) 2 ва 3 жиҳатларни солиштириш, таққослаш, қарама-қарши қўйиш ҳамда умумий тарзда кўрсатиш учун қўлланилади.
- Д) таҳлил ва синтез жараёнида қўлланилади.

11. “Нима учун?” схемаси.....

- А) муаммонинг дастлабки сабабини аниқлаш бўйича бир қатор қарашлар тизими
- Б) тизимли , ижодий, таҳлилий мушоҳада қилиш кўникмаларини ривожлантиради
- В) 1 ва 2 жавоблар тўғри
- Г) 3 жиҳатларни солиштириш, таққослаш, қарама-қарши қўйиш ҳамда умумий тарзда кўрсатиш учун қўлланилади.
- Д) Муаммони ечимини топиш

12. “Қандай” иерархик диаграммаси.....

- А) муаммонинг дастлабки сабабини аниқлаш бўйича бир қатор қарашлар тизими
- Б) муаммо ҳақида умумий таасурот олиш имконини берувчи мантиқий қатор саволлар
- В) 3 жиҳатларни солиштириш, таққослаш, қарама-қарши қўйиш ҳамда умумий тарзда кўрсатиш учун қўлланилади.
- Г) *муаммони комплекс ечимини топиш усули
- Д) саволнома.

13. “Зиг-заг” ўзаро ўқиш техникаси неча босқичда малга оширилади?

- А) 1
- Б) 3
- В) 4
- Г) 5
- Д) 6

14. Педагогик технология методдан нима билан фарқ қилади?

- А)технологик характери билан
- Б)самадарликни Юқорилиги билан.

- В)ўзлуксизлиги билан
- Г)тизимлилиги билан
- Д) бошқарувчанлиги билан.

15. Педагогик технолигияларни турлари қайси жавобда тўғри ?

- А)универсал .
- Б)ялпи
- В)умумий, махсус, кичик модулли универсал.
- Г) дифференциал
- Д) локал

16. Технологик жадвал бу-

- А) технологик жараённинг шартли тасвири, унинг алоҳида функционал элементларига бўлиниши ва улар ўртасидаги мантикий алоқаларнинг белгиланиши.
- Б) жараённи босқичма-босқич усулда ифодалаш, бунда мақбул бўлган воситалар кўрсатилади (бу одатда график шаклда ифодаланади).
- В) режалаштирилган натижаларга олиб боровчи ва бажарилиши шарт бўлган тартибли амаллар тизимидир.
- Г) лойиха
- Д) барчаси тўғри.

17.Авторитар муносабатлар технологияси

- А) Ўқитувчи шахси муносабаталар марказига қўйилади.
- Б) ўқувчи шахси муносабаталар марказига қўйилади.
- В) Дидактик жараён муносабаталар марказига қўйилади.
- Г) Ҳеч кимнинг шахси муносабаталар марказига қўйилмайди.
- Д) Ҳамкорликда фаолият юритилади.

18.Дидактик марказлашган муносабаталар технологияси

- А) Ўқитувчи шахси муносабаталар марказига қўйилади.
- Б) ўқувчи шахси муносабаталар марказига қўйилади.
- В) Дидактик жараён муносабаталар марказига қўйилади.
- Г) Ҳеч кимнинг шахси муносабаталар марказига қўйилмайди.

Д) Ҳамкорликда фаолият юритилади.

19. Аниқ мақсадларни белгилаш тартиби.

- А) аниқ мақсад, назорат, усул, баҳолаш.
- Б) умумий мақсад, назорат, усул, баҳолаш.
- В) мақсад, усул, назорат.
- Г) мақсад, усул, назорат, баҳолаш
- Д) мақсад, назорат, баҳолаш

20 Қуйидаги тушунчаларнинг қайсилари аниқ тушунчалар қаторига киради..

- А) Ҷўрганмоқ.
- Б) Танишмоқ
- В) Кўриб чиқмоқ.
- Г) Тасаввур ҳосил қилмоқ.
- Д) Ёддан айтиб бермоқ

21. Қуйидаги тушунчаларнинг қайсилари мавҳум тушунчалар қаторига киради.

- А) Белгилаб чиқмоқ.
- Б) Тузиш.
- В) Ёддан айтиш.
- Г) Иззоҳ бериш.
- Д) Тасаввур қилмоқ

22. Б.Блуи таксономияси неча даражадан иборат

- А) 3 та
- Б) 2та
- В) 4 та
- Г) 5 та
- Д) 6 та

23. "6 x 6 x 6" методининг афзаллик жихатлари нимада?

- А) гуруҳларнинг ҳар бир аъзосини фаол бўлишга ундайди;
- Б) улар томонидан шахсий қарашларнинг ифода этилишини таъминлайди;
- В) гуруҳнинг бошқа аъзолари фикрларини тинглай олиш кўникмаларини ҳосил қилади;
- Г) илгари сурилаётган бир неча фикрни умумлаштира олиш, шунингдек, ўз фикрини ҳимоя қилишга ўргатади;
- Д) а, б, в ва г.

24. "Кластер" методи қандай фикрлаш шакли саналади?

- А) муаммолар хусусида эркин фикрлаш шакли;
- Б) очик ўйлаш шакли;
- В) шахсий фикрларни бемалол баён этиш шакли;
- Г) якуний хулосалар чиқариш;
- Д) аниқ объектга йўналтирилган фикрлаш шакли.

25. "Биламаи. Билишни хохлайман. Билиб олдим" методи-дан фойдаланиш неча босқич асосида а мал га оширилади?

- А) 2 босқич;
- Б) 3 босқич;
- В) 4 босқич; и)
- Г босқич;
- Д) 1 босқич.

26. "Зиг-заг" методининг кулланиши неча босқичдан иборат?

- А) 4 босқич;
- Б) 3 босқич;
- В) 5 босқич
- Г) 6 босқич;
- Д) 10 босқич.

27. Мақсадларни аниқлаштириш ким томондан ишлаб чиқилган.

- А) А.Макаренко;
- Б) А.Беруний ;
- В) Б.Блум
- Г) Д.Эльконин;
- Д) Сухомлинский

28. Мақсадаларни белгилаш пирамидаси неча босқичдан иборат?

- А) 4 босқич;
- Б) 3 босқич;
- В) 5 босқич
- Г) 6 босқич;
- Д) 10 босқич

29. "Т"-схема қанадй органайзерлар қторига киради?

- А) қиёсий.
- Б) тахлилий;
- В) муаммоли

- Г) таққословчи;
- Д) ахборотли.

30. “SWOT” таҳлил қандай
органайзерлар қторига киради?

- А) қиёсий.
- Б) таҳлилий;
- В) муаммоли
- Г) таққословчи;
- Д) ахборотли.

Глоссарий

Педагогик технология – 1) олдиндан лойихалаштирилган педагогик жараёни амалиётга режали ва бир маромда татбиқ этиш ёки педагогик масалани ечишга қаратилган педагогнинг ўзлуксиз ўзаро боғланган ҳаракатлари тизимидир; 2) таълим-тарбия методларини у ёки бу тўпламини қўллаш билан боғлиқ бўлган педагогнинг ўзлуксиз, ўзаро шартланган ҳаракатлари тизимидир; 3) таълим шаклларини оптималлаштиришга қаратилган, техника ҳамда инсон омиллари, унинг ўзаро ҳамкорлиги асосида ўқитиш жараёни ва билимларни эгаллаш, яратиш, қўллаш ҳамда белгилашнинг тизимли методидир.

«**Технология**» юнонча сўздан келиб чиққан бўлиб «*techne*» - маҳорат, санъат, малака ва «*logos*» - сўз, таълимот маъноларини англатади.

Таълимни технологиялаштириш – бу ўқитиш жараёнига технологик ёндашиш асосида таълим мақсадларига эришишнинг энг мақбул йўллари ва самарали воситаларни тадқиқ қилувчи ва қонуниятларни очиб берувчи педагогик йўналишдир.

Педагогика тизим – шахснинг бор сифатларини шакллантириш учун ташкилий, мақсадга йўналтирилган ва педагогик таъсир кўрсатишни кўзлаган, ўзаро боғлиқ восита, усул, жараёнларнинг йиғиндисини ифода қилувчи аниқ яхлитликдир.

Метод – 1) табиий ва ижтимоий ҳаёт ҳодисаларини тадқиқ қилиш, билиш усули; 2) ҳаракат қилиш усули, тарзи.

Методика – бирор ишни ташкил қилишда мақсадга мувофиқ қўлланадиган методлар.

Методология - дунёни илмий билиш методи ҳақидаги таълимот.

Муаммоли ўқитиш – ўқув машғулотини ташкил этиш шакли бўлиб, унда педагог раҳбарлигида муаммоли вазият юзага келтирилади ва унинг ҳал қилинишида таълим олувчилар фаол мустақил ҳаракат қиладилар.

Педагогик фаолият – таълим мақсадларини амалга оширишга қаратилган ижтимоий фаолиятнинг алоҳида тури.

Педагогик жараён - таълим масалалари, унинг тараққиётини ҳал қилишга қаратилган, махсус ташкил этилган педагог ва тарбияланувчиларнинг ўзаро муносабатлари.

Педагогик маҳорат - педагогик жараёни билиш, уни ташкил эта олиш, ҳаракатга келтира олиш, педагогик жараённинг Юқори самарадорлигини белгиловчи шахснинг иш сифати ва хусусиятлари синтези.

Дидактика - таълим ва ўқитиш назарияси ҳамда ўқитиш жараёнида тарбиялаш мазмунини ифодаловчи педагогиканинг таркибий қисми.

Таълим олиш – бу билим, кўникма ва малакалар тизимини эгаллаш жараёнидир, яъни бунда шахснинг ижодий фаолиятининг жиҳатлари, дунёқараши ва ўзини тутиш сифатлари ташкил топади, ҳамда билиш қобилиятлари ривожланади.

Ўқитиш – бу таълим олувчиларга янги ўқув ахборотини тақдим этиш, уни ўзлаштиришни ташкиллаштиришга, кўникма ва малакаларни

шакллантиришга, билиш қобилиятларини ривожлантиришга мақсадли йўналтирилган, мунтазамли ташкилий жараёндир.

Ривожлантирувчи вазифа – ўқитиш жараёнида шахснинг ақлий, ҳиссий ва иродавий ривожланиши, билишга бўлган интилишларини ва ижодий фаолликни шакллантириш ва ривожлантиришни таъминлашдан иборат бўлади.

Тарбияловчи вазифа – ўқитишни тарбиялаш принципига асосланади. Ўқитиш ва тарбиялаш жараёнлари ўзвий боғлиқликда бўлади.

Билим - ҳақиқий борлиқ умумий аксини топади. Талабалар ҳодиса, воқеа, қонуниятлар тўғрисидаги маълумотларни ўрганадилар ва у уларнинг ютуғи бўлади.

Кўникма – эгаллаган билимлар асосида ўзгарувчан шароитларда бирорта фаолиятни амалга ошириш қобилияти.

Малакалар – бу, кўп марта такрорлаш натижасидаги машинал (беихтиёр), ҳаракатлардир.

Анъанавий тизим- ушбу тизим асосчилари Я.О. Коменский, Г. Песталоцци, И. Гербартлар таълим беришда асосий ўринни ўқитувчи фаолиятига ажратганлар.

Дастурлаштирилган таълим бериш- бу ғоя 1950 йилларда илгари сурилган. Дастурлаштирилган таълим бериш асосини, тартибга келтирилган топшириқларни намоён қилувчи, ўргатуви дастур ташкил этади. У бутун ўқитиш жараёнини бошқаради.

Ривожлантирувчи таълим- ўқитувчининг асосий вазифаси билиш мустақиллиги ва қобилиятларини ривожлантиришга йўналтирилган, талабаларни ўқув фаолиятини ташкиллаштириш ҳисобланади.

Ўқитиш мазмуни (ўқитиш, маълумот олиш)- таълим жараёнида эгаллаши зарур бўлган, илмий билим, амалий кўникма ва малакалар тизими.

Таълим принциплари - бу педагогик жараён иштирокчиларининг ўзаро ҳамкорликдаги фаолиятларини белгиловчи асосий қоидалар тизимидир.

Таълим бериш усули - белгиланган таълим бериш мақсадига эришиш бўйича таълим берувчи ва таълим олувчилар ўзаро фаолиятини тартибли ташкил этиш йўли.

Маъруза- давомли вақт ичида катта ҳажм бўйича монологик ўқув материални баён қилиш.

Семинар - бу таълим берувчини таълим олувчилар билан фаол суҳбатга киришишига йўналтирилган, назарий билимларни амалий фаолиятда амалга ошириш учун шароитни таъминловчи, машғулотни ўқитиш шаклидир.

Фанни ўқитиш услубиёти – таълим тизимида ушбу ўқув фанининг аҳамияти ва ўрнини белгилайди, унинг вазифаларини ва ўқитиш мазмунини аниқлайди, ушбу фан бўйича қўлланилаётган усул, шакл ва ўқитиш воситалари баённи ўз ичига олади.

Концепция - умумий ғоя ёки бирор-нарсга тўғрисида тасаввур, тушунча, фикрлар тизими.

Таълим воситалари - ўқув материални кўргазмали тақдим этиш ва шу билан бирга ўқитиш самарадорлигини оширувчи ёрдамчи материаллар ҳисобланади.

Таълимнинг техник воситалари(ТТВ) - ўқув материални кўргазмали намойиш этишга, уни тизимли етказиб беришга ёрдам беради; талабаларга ўқув материални тушунишларига ва яхши эслаб қолишларига имкон беради.

Ёрдамчи таълим воситалари (ЁТВ) – графиклар, чизмалар, намуналар ва ҳ.к. бошқ.

Ўқув - услубий материаллар (ЎУМ) - ўқув материаллар, ўзлаштирилган ўқув материалларини мустаҳкамлаш учун машқлар. Булар талабаларнинг мустақил ишларини фаоллаштиришга ёрдам берадилар.

Графикли ташкил этувчи – фикрий жараёнларни кўргазмали тақдим этиш воситаси.

Таълим шакллари (форма-лотинча-ташқи кўриниш) - бу усул ўқув жараёнини мавжудлиги, унинг ички моҳияти, мантиқи ва мазмуни учун қобик.

Оммавий иш (фронтал) - барча таълим олувчилар олдида бир хил топшириқ бажариш мақсади кўйилади.

Жамоавий иш (коллектив) - ҳам умумий ва гуруҳлига тааллуқли бўлиши мумкин: 1) олдинда турган иш режасини ҳамкорликда муҳокама қилиш; 2) мажбуриятларни бўлиш, ҳисобот шаклини танлаш; 3) хулосаларни муҳокама қилиш (тартиб билан алоҳида таълим олувчилар фикрлари тинглади ва муҳокама қилинади); 4) Маъқул хулосаларни шакллантириш (умумий келишув билан).

Гуруҳли- кичик гуруҳларда ҳамкорликда бир топшириқни бажариш.

Якка тартибли (индивидуал) - ўқув топшириғини якка ўзи бажариши.

Назорат – доимий текшириш ёки назорат мақсадидаги текширув. Таълим олувчиларни билим, кўникма, малакаларини (БМК) аниқлаш, ўлчаш ва баҳолашни англатади.

Билимни текшириш ва баҳолаш – таълим жараёнининг таркибий қисми бўлиб, у талабаларанинг ўқув фаолиятини дарсда, уйда оғзаки, ёзма ва амалий топшириқлар ёрдамида тизимли назорат йўли орқали амалга оширилади.

Назорат қилишли вазифаси – талабаларни таълим босқичини ҳар бир босқичида ўзлаштирган билим, кўникма ва малакаларини аниқлаш ҳисобланади.

Таълимий ва таълим бериш вазифаси – талаба ўқитувчини саволига нафақат жавоб беради, балки топшириқ ҳам бажариб, ўртоқлари жавобларини мулоҳазалайди, ўзгартиришлар киритади.

Жорий назорат – ўқитувчи томонидан ҳар кунги ишда, асосан дарсда жараёнида амалга оширилади.

Оралик назорат – дастур мавзуси, бўлимлари ўзлаштирилгандан сўнг амалга оширилади.

Якуний назорат – ўқувйили ярмида ёки йил охирида амалга оширилади.

Фронтал текширув – ўзлаштириш лозим бўлган (қоида, жадвал, йилномалар)кўп бўлмаган материални текшириш учун қўлланилади.

Оғзаки текшириш – назоратнинг энг ўзгарувчан усули бўлиб, таълим беришнинг барча босқичларида қўлланилади ва талабалар билан алоқани онсон ушлаб туришга, уларнинг фикр ва ҳаракатларини кўзатишга, жавобларини тўғрилашга ёрдам беради.

Ёзма назорат (*диктант, баён ёзиш, саволларга ёзма жавоб бериш ва ёзма назорат ишлари*) – вақт бўйича тежамли бўлиб, бутун гуруҳни ва ҳар бир талабани таълим олишга тайёрлигини бир вақтда аниқлаш имконини бериб, топшириқни индивидуал бажариш хусусияти билан ажралиб туради, бироқ топшириқни текширишга кўп вақтни талаб қилади.

Бошқарув - бу тартибга солиш даражасини ошириш орқали ижтимоий тизим фаолиятини такомиллаштиришга йўналтирилган, фаолиятнинг махсус шакли.

Мақсадни белгилаш-дидактик вазифаларни аниқлаш, ўқув натижаларини шакллантириш. Бу педагогик фаолиятни асосий омили бўлиб, таълим берувчи ва таълим олувчининг биргаликдаги фаолияти ҳаракатини умумий натижага йўналтиради.

Ташхис - таълим олувчилар хусусиятларини ва мавжуд моддий - техник имкониятларни ўрганиш. Бу мақсадни тўғрилаш зарурлигига ва уларга эришиш воситаларини танлашга имкон беради.

Башорат қилиш - ўрнатилган вақт ичида мавжуд шароитларда педагогик ва ўқув фаолияти натижаларини олдиндан кўриш.

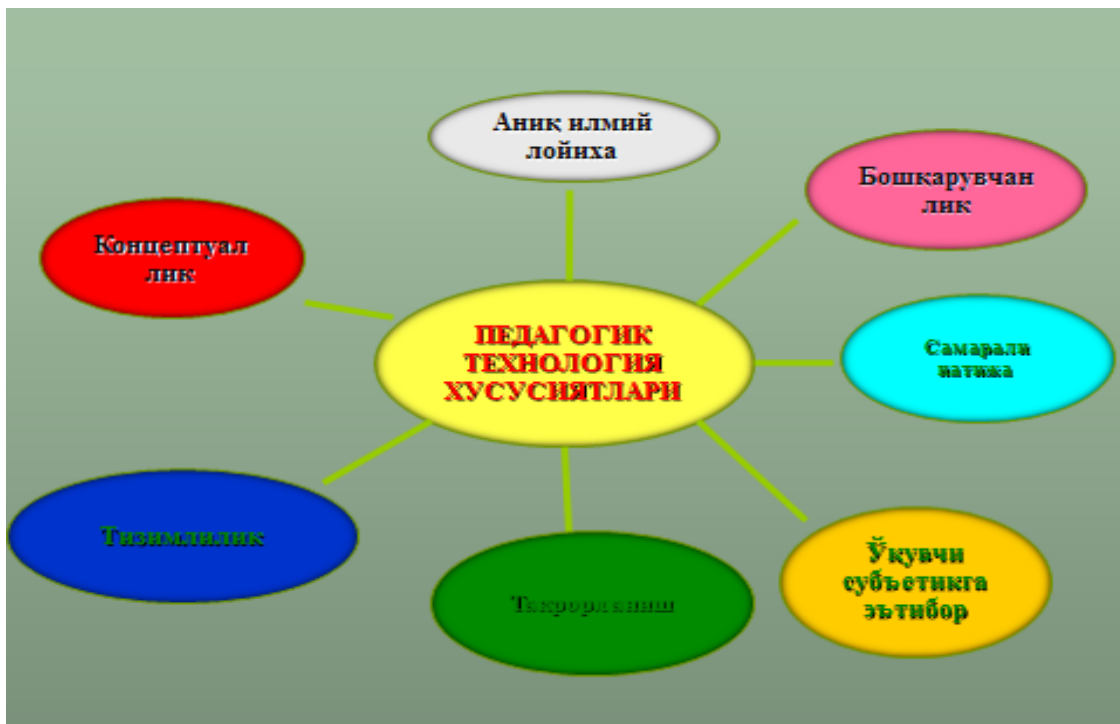
Лойиҳалаш - олдиндаги фаолият моделини тўзиш, мавжуд шароитларда ўрнатилган вақт мобайнида йўл ва воситаларни танлаш учун, мақсадга эришиш босқичларини ажратиш, улар учун алоҳида вазифаларни шакллантириш, ўқув ахбороти ва қайтар алоқани етказиш воситаси ва йўллари аниқлаш.

Режалаштириш - олдиндаги ўзаро боғлиқ педагогик ва ўқув фаолиятининг режасини ишлаб чиқишдан иборат бўлади. У технологик харита кўринишида расмийлаштирилади.

Дидактик материаллар

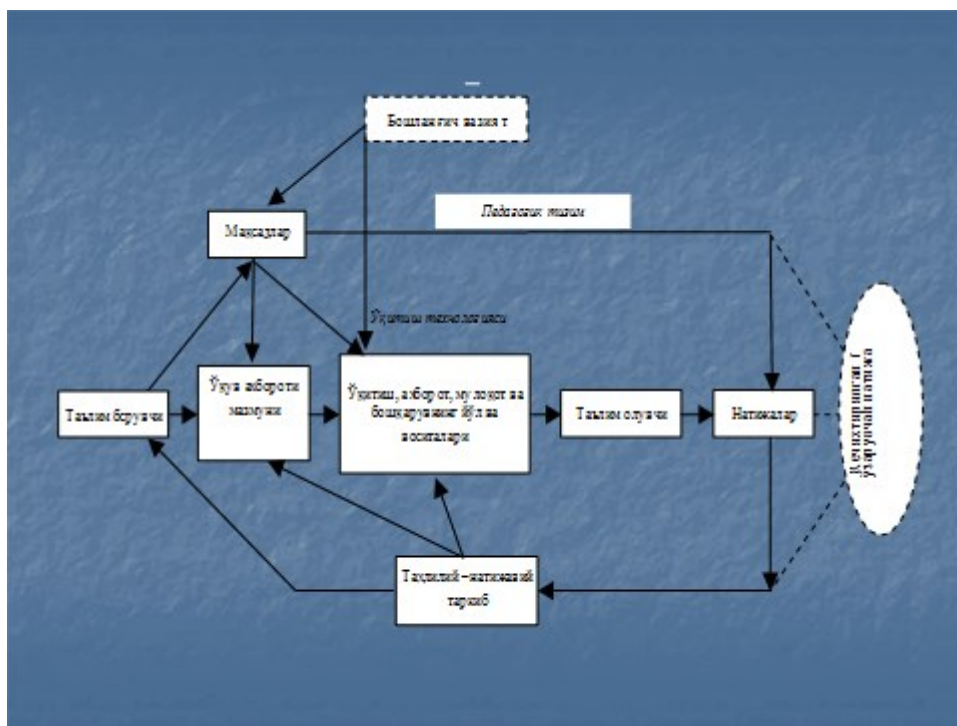
1-Мавзу бўйича дидактик материаллар

1-слайд

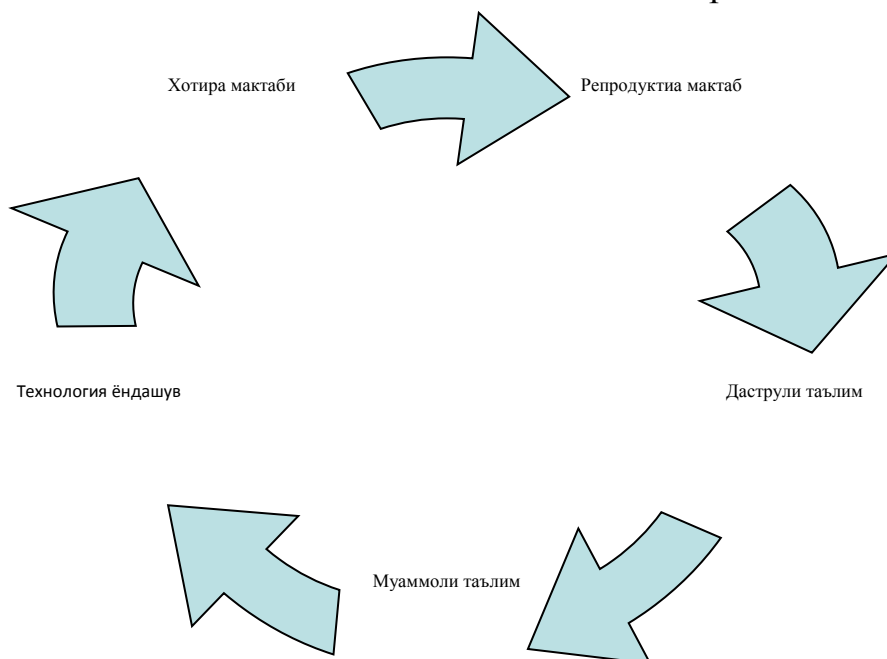

2-слайд

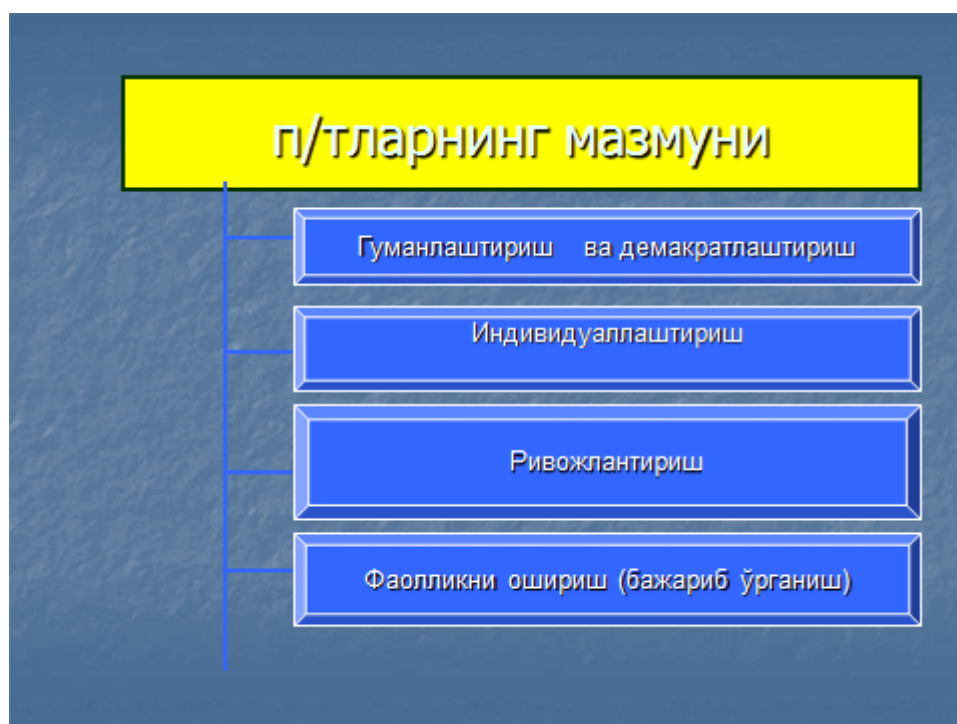

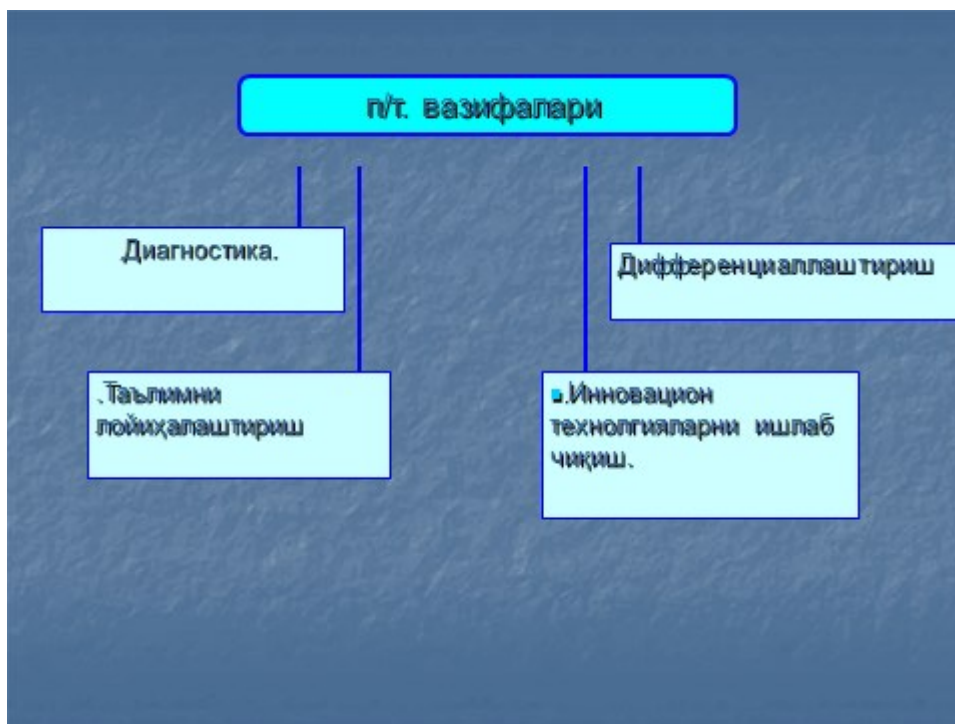

Таълим тизимининг тарққиәти

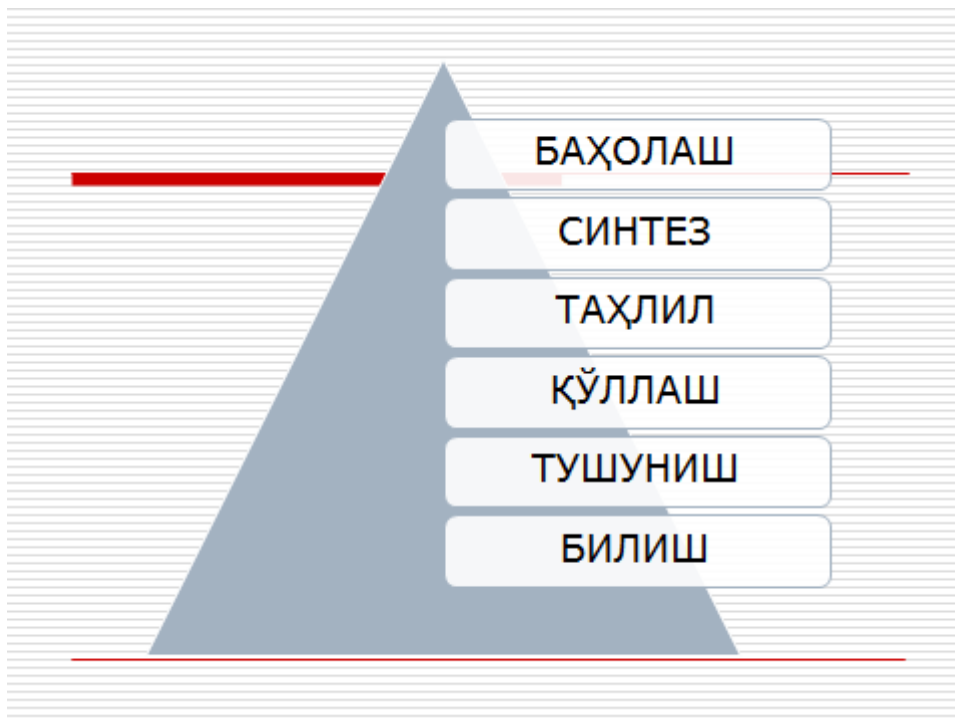

Аниқлаштирилган мақсадлар

Б.Блум пирамидаси

Б/Б/Б техникасини қўллаш бўйича кўрсатма.

1. Маъруза режасига мос ҳолда 2-устунни тўлдилинг.
2. Ўйланг, жуфтликда ҳал этинг ва жавоб беринг, ушбу саволлар бўйича нимани биласиз, 3-устунни тўлдилинг.
3. Ўйланг, жуфтликда ҳал этинг ва жавоб беринг, ушбу саволлар бўйича нимани билиш керак, 4-устунни тўлдилинг.
4. Маърузани тингланг ва визуал материаллар билан танишинг.
5. 5-устунни тўлтиринг.

2-Мавзу бўйича дидактик материаллар.

1-слайд

1

- янги билимларни мустақил тарзда пухта ўзлаштириш кўникмаларига эга бўлиш

2

- керакли маълумотларни излаб топиш, уларнинг қулай усуллари ва воситаларини аниқлаш;
- ахборот манбаларидан самарали фойдаланиш;

3

- анъанавий ўқув ва илмий адабиётлар, меъёрий ҳужжатлар билан ишлаш

мустақил фаолият жараёнида қуйидаги кўнима ва малакалар талаб этилади

МУСТАҚИЛ ИШЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ШАКЛИ ВА ҚОИДАЛАРИ

аудиторияда

- тизимли
- Оддийдан мураккабга

аудиториядан
ташқарида

- Мотивларни шакллантириш
- Услубий ёрдам

- Тушунча-от
- 2 сўздан иборат сифат
- 3 сўздан иборат феъл
- 4 сўздан иборат муносабат
- 1 сўздан иборат синоним
- Ўқиш
- қизиқарли янгилик
- Фикрлаш қобилиятини ривожлантиради
- Маънавий тарбиялашга ёрдам беради
- мутоала

СИНКВЕЙН

Б/Б/Б (З/Х/У)

БИЛАМАН	БИЛИШНИ ХОХЛАЙМАН	БИЛИБ ОЛДИМ
1	1	1
2	2	2
3	3	3

“Инсерт усули”

Инсерт - самарали ўқиш ва фикрлаш учун белгилашнинг интерфаол тизими ҳисобланиб, мустақил ўқиб-ўрганишда ёрдам беради. Бунда маъруза мавзулари, китоб ва бошқа материаллар олдиндан таълим олувчига вазифа қилиб берилади. Уни ўқиб чиқиб, «V; +; -; ?» белгилари орқали ўз фикрини ифодалайди.

Матнни белгилаш тизими

- (v) - мен билган нарсани тасдиқлайди.
- (+) – янги маълумот.
- (-) – мен билган нарсага зид.
- (?) – мени ўйлантирди. Бу борада менга қўшимча маълумот зарур.

Инсерт жадвали

Тушунчалар	V	+	-	?
Технология				
Технологик жадвал				
Репродукция				
Ўзлаштириш				
Самарадорлик				
Бошқарувчанлик				
Органайзерлар				

ОРГАНАЙЗЕРЛАР

- «Венн» Диаграммаси 3 объектни, тушунчани, ғояни, ходисани таққослаш фаолиятини ташкил этиш жараёнида ишлатилади.

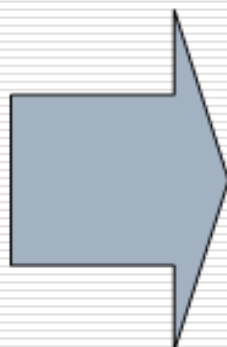
7-слайд

БЛИЦ-СУРОВ ЖАДВАЛИ

Грух баҳо-си	Грух хатоси	Тўғри жавоб	Якка хато	Якка баҳо	Жараён боскичлари
	« »		« »		

ФИКР.МУЛОХАЗА.ИСБОТ

□ ФСМУ

- **Ф** – Фикрингизни баён этинг
- **С** – Фикрингизни баёнига сабаб кўрсатинг
- **М** – Фикрингизга мисол келтиринг
- **У** – Фикрларингизни умумлаштиринг, хулосаланг

Т- СХЕМА «Тест назорати» Ютуғи Камчилиги

□ Ватқни тежалиши □ Фронтал ҳолда иш олиб бориш имкони □ Мантқий фикрни ривожлантириш. □ Баҳолаш қулай	□ Нтуқнинг ривожлан-маслиги. □ Мулоқатни йўқлиги. □ Ҳамкорликда фаолиятнинг йўқлиги. □ Педагогик муносабатнинг йўқлиги.

Педагогик мақсад- даражалари концепцияси (1956 г.)

Б. Блум

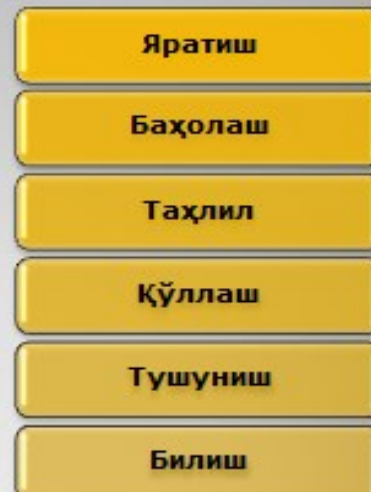
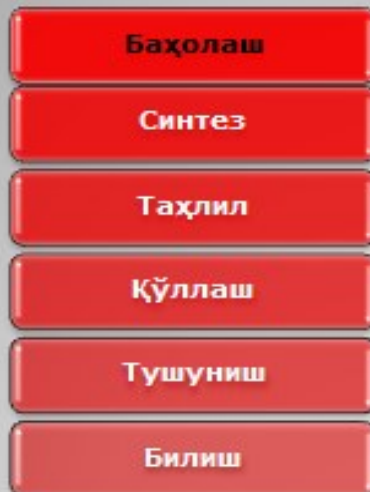
Когнитив психологлар гуруҳи, 1995-2000 йиллар . Л.Андерсон и Д. Кратвол ишларига асосланган. ва Б.Блум таксономиясига ўзгартиришлар киритган.

Л. Андерсон

Д. Кратволь

Таксономияга ўзгартиришлар

Адабиётлар рўйхати

2. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2014.
 3. Ўзбекистон Республикасининг "Таълим тўғрисида"ги Қонуни. Т, 1997.
 4. Ўзбекистон Республикаси "Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури". Т, 1997.
 5. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг мамлакатимизни 2014 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ва 2015 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. 17.01.2015.
 6. С.А. Мухина А.А.Соловьёва. Современные инновационные технологии обучения. М.:«ГЭОТАР-Медия» 2008 43 с.
 7. Селевко С.Современные образовательные технологии,Москва.1998.-75-90 с.
 8. Махмутов, Ибрагимов, Чошанова "Педагогические технологии развития мышления учащихся", Казань,1993.- 75с.
 9. Хўжаев Н,Хасанбоев Ж,Мамажонов И, Мусахонова Г.Янги педагогик технологиялар.Ўқув қўлланма.Т,ТДИУ.-2007.71-74
 10. Хошимова М.К. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат. (Маърузалар матни). Т.:ТДИУ.- 2012.- 50 бет.
 11. Очилов М. "Янги педагогик технологиялар",Қарши,2000.
 12. Голиш Л.В."Замонавий педагогик технологиялар"., М. 1999.
 13. Йўлдошев Ж, Хасанов С. Педагогик технологиялар.Т.: «Иқтисод-молия», 2009.
 13. Ишмухаммедов Р. Таълимда инновация. – Тошкент:«Фан», 2010.
 - 14.Ишмухаммедов Р. Тарбияда инновацион технологиялар – Тошкент: «Фан», 2010.
 - 15.Толипов Ў.К., М. Усмонбоева. Педагогик технологияларнинг назарий ва амалий асослари – Т.: “Фан ва технология”, 2006
 - 16.Саидахмедов Н., Очилов М. Янги педагогик технология моҳияти ва замонавий лойиҳаси – Т.: ХТБ РТМ, 1999
 - 17.Сайидахмедов Н.С. Янги педагогик технологиялар. – Тошкент: Молия нашр, 2003
- [www. tdpu.uz](http://www.tdpu.uz)
[www. pedagog.uz](http://www.pedagog.uz)
[www. Ziyonet.uz](http://www.Ziyonet.uz)
[www. edu.uz](http://www.edu.uz)
tdpu-INTRANET. Ped